

H. Afr.

8067

167

H. Apr. 8067

th

1817

DE ZUID-AFRIKAANSCH REPUBLIEK

EN

RHODESIA.

7677
Dr. HENDRIK P. N. MULLER

DE

ZUID-AFRIKAANSCH REPUBLIEK

EN

RHODESIA

TEN VOORDEELE VAN HET TAALFONDS VOOR ZUID-AFRIKA

'S-GRAVENHAGE, W. P. VAN STOCKUM & ZOON

1896

226-44/2633

Voor zoover het in enkele weken ¹⁾ en op weinige bladzijden mogelijk is, zij hier een beschouwing gewijd aan de vennootschap, die het jaar is aangevangen met de wereld in beroering te brengen, en in verband daarmede aan de Zuid-Afrikaansche Republiek. In bijna elk opzicht is het onderwerp belangwekkend, zoowel uit een geographisch, een ethnologisch en een historisch, als uit een politiek oogpunt.

Laat ons deze volgorde tot draad onzer beschouwing aannemen, voornamelijk stilstaande bij wat op dit oogenblik het meeste belang heeft.

Een volledige en juiste kaart van het gebied der in deze dagen kortweg „Chartered Company” genoemde vennootschap bestaat niet. Daarvoor is het nog niet genoeg onderzocht. De bij ons het meest gebruikte Stieler's atlas b. v. is orographisch onjuist en zeer onvolledig. Stanford heeft voor twee jaren een zeer groote kaart in de schaal van 1 tot 1.000.000 uitgegeven, die een massa gegevens bevat, maar geen beeld geeft van hoogten en laagten. Omgekeerd heeft schrijver dezes in het Album, 1 December 1894 aan onzen betreurden hoogleeraar Veth

¹⁾ Deze beschouwing verscheen 1 Februari ll. in de *Vragen des Tijds*; zij is hier bijgewerkt en op verscheiden plaatsen gewijzigd.

aangeboden en dat in een beperkt aantal is gedrukt, een kaart geleverd van het land tusschen Zambesi en Limpopo, die alleen bedoelt den verticalen bouw des lands aanschouwelijk voor te stellen en waarvan de schaal de mogelijkheid van volledigheid buitensluit. Verder zij genoemd *Perthes' Afrika* 1894, welke kaart ook voor ons onderwerp wel te gebruiken is. Het *Journal* van de *Royal Geographical Society* te Londen eindelijk bevat in alle laatste jaargangen een aantal detail-kaarten van reizigers, waaronder vooral die van den bekenden F. C. Selous, Januari 1895, de aandacht verdient.

De compagnie beschikt op de kaart over een ontzaglijk gebied, strekkende van Mafeking, in het pas bij de Kaap-kolonie getrokken deel van Bechuana-land, tot aan den Congo-Vrijstaat, duitsch en portugeesch West- en Oost-Afrika, Transvaal en het Nyassa-Protectoraat. Doch feitelijk beheert en bewoont zij nog slechts een deel daarvan, namelijk het land tusschen Zambesi en Limpopo. Daarom zij alleen dit hier nader behandeld.

Wel behoort het gebied tusschen Zambesi en Limpopo tot het groote afrikaansche tafelland, doch het vormt daarvan een op zichzelf staand gedeelte, dat naar alle zijden afloopt. Zambesi en Limpopo hebben zich in vroegere perioden, de eerste meer nog dan de tweede, diepe valeien gesneden uit het hoogland. Het sterkst is de stijging echter aan de zijde van de lage alluviale kust van Mozambique, het zwakst in het zuidwesten, waar het tafelland, de kern van het zoogenaamde Rhodesia, zich aansluit aan de hoogvlakte die door Khama's rijk wordt ingenomen. De Matoppo-hoogtenreeks, die deze verbinding vormt, zet zich als een schuine richel, nu meer dan minder bemerkbaar, dwars over de Mashona-tafel voort,

overschrijdt de Zambesi onder den naam van Lupata-gebergte bij Tete en strekt zich verder naar het noordoosten uit, eindigend in de abyssinische bergwereld. De Matoppo-hoogten behooren niet, zooals haar voortzettingen noorden van de Zambesi tot Abyssinië, tot den eigenlijken rand van de reusachtige afrikaansche tafel: tusschen Zambesi en Limpopo bestaat die rand uit een uitgestrekte reeks van woeste, hooge berggroepen, bekend als Inyangani ¹⁾, Manica, Udza, Chimanimani, Gorima enz. Dit is in groote trekken het schema, waarnaar het land is opgebouwd.

Een blik op de kaart zou doen vermoeden, dat dit land een der waterrijkste van de wereld is. Want men ziet het doorsneden door een ontelbaar aantal rivieren en stroompjes, die in bijna alle richtingen van de centrale hoogvlakte afstroomen. Inderdaad heeft het gebied der Chartered Company, voor zoover ten noorden van de Limpopo gelegen, minder te lijden van gebrek aan water dan Transvaal, de Vrijstaat, de Kaapkolonie en vooral het dorre Bechuanaland en duitsch Zuidwest-Afrika. Toch

¹⁾ *Inya* = *Gebied van*. Hier wordt de internationale spelling voor geographische namen gevolgd, die aangegeven is in de circulaire van 11 Dec. 1891 der *Royal Geogr. Society* en welke, ontworpen in samenwerking met Duitschland en Amerika, ook officieel in die landen is aangenomen.

U klinkt volgens deze als ons *oe*, *i* als *ie*, de verdere klinkers zooals bij ons, *g* als het fransche *gu*, *j* als *tzj*, *y* als ons *j*, *sh* als het fransche *ch*, *ch* als in *church*.

Nieuwe, weinig bekende namen in elke taal volgens een andere spelling te schrijven leidt tot onduidelijkheid en verdient m. i. zeker in het nederlandsch voor Afrika geen aanbeveling, waar wij ons gewillig uit Afrika hebben teruggetrokken en aan de ontdekkingsreizen aldaar in deze eeuw nauwelijks hebben deelgenomen.

verloochent het ook al de neiging tot droogte niet, die een karakteristieke eigenschap is van geheel Zuid-Afrika. De rivieren toch zijn, met een paar uitzonderingen, klein, ondiep, arm aan water. In haar bovenloop het karakter dragend van bergstroomen, onstuimig vlietend door nauwe, ondiepe rotsbeddingen, verlopen zij spoedig in het zand. Een groot deel des jaars wijst alleen het stroombed de plaats aan, waar gedurende en kort na den regentijd het water zich vereenigt met dat der hoofdrievieren, de Zambesi, Pungwe, Sabi en Limpopo. Zelfs deze laatste, ook Inyampura, Uri, Bembi en Krokodil-rivier genoemd, is tegenwoordig weinig meer dan een zandrivier; op een grootere diepte dan drie tot vier decimeter valt niet te rekenen, en zelfs aan haar monding is zij voor de scheepvaart bijna waardeloos. Op vele plaatsen vertoont haar bed aan de kanten een weinigje water, terwijl het middengedeelte ervan droog blijft. Het gebrek aan water is voornamelijk eigen aan de lagere streken, waar het water door het zand wordt opgeslurpt en die in het noorden, westen en zuiden het Mashona-tafelland omringen.

Daardoor is dit van al die zijden niet gemakkelijk te bereiken, van het zuiden nog het gemakkelijkst; de streek, die de Zambesi van de hoogvlakte scheidt, is zelfs zoo dor en droog, dat zij een scheidsmuur vormt tusschen de portugeesche nederzetting aan die rivier en het gebied der geöctrooieerde compagnie. De weg van de zee uit, door de provincie Mozambique, heeft in de stroomgebieden Pungwe en Sabi zeker niet aan watergebrek te lijden, maar daarentegen van het koortsklimaat dat aan de geheele oost- en westkust van Afrika eigen is. Deze moeilijke toegankelijkheid mag wel in groote mate er toe hebben bijgedragen, dat het land tusschen Zambesi en Limpopo

tot voor weinige jaren met een dichten sluier was bedekt.

Heeft men eindelijk de stijging volbracht, dan bevindt men zich op een uitgestrekte, dooréén ongeveer 1400 meter hooge tafel. Geheel vlak is het land geenszins. Verschillende bergen en berggroepen verheffen zich, soms tot meer dan 2000 meter, voornamelijk in de buurt van den 18° Z.B. en 32° O.L. Dan de reeds genoemde Matoppo-riche en de uitloopers der randen. Voorts de heuvelhooge termieten-hopen. En eindelijk draagt het tafelland ontelbare reusachtige granietblokken, die in de zonderlingste gestalten er overheen gestrooid zijn. Sommige daarvan zijn eenige meters hoog en breed; doch ook zijn er die vele honderden voeten meten en die, bedekt met gras, soms zelfs met boomen, den vorm van bergtoppen aangenomen hebben. Dergelijke groene, meestal alleenstaande heuvels zijn ook een der karakteristieke kentekenen van Transvaal en Vrijstaat, waar zij *kopjes* genoemd worden, of *kopjes-alleen* wanneer zij in eenzaamheid op het veld staan. Deze uitdrukkingen, in de engelsche taal overgegaan, hebben, zooals vele benamingen der Boeren, ook naar Rhodesia hun weg gevonden.

Het lijdt nauwelijks twijfel, dat hier denudatie en erosie in buitengewoon sterke mate gewerkt hebben; misschien is dit gebied in vroegere perioden door water bedekt geweest. In elk geval heeft het water er toen een oneindig belangrijker rol gespeeld dan nu. Zoogenaamde *moulins*, holten in de rotsen, met den steen die, door water gedreven, haar heeft uitgeschuurd *in situ*, zijn door Maund gevonden ¹⁾. De roode zandsteen heeft het materiaal voor het roode zand geleverd, dat nu voor een

¹⁾ *Proceedings Royal Geogr. Society* 1891. Bladz. 3.

deel het land bedekt. De reusachtige granietblokken zijn soms in de zonderlingste wijzen op elkaar gestapeld. De talrijke granietkoepels in den hoek, die door de rivieren Sabi en Lunde gevormd wordt, duiden aan dat hier een ontzaglijke watermassa moet hebben gestroomd, die de aarde rondom hen heeft weggespoeld. Eindelijk wordt daarop gewezen door de breede vallei van de Sabi, veel grooter dan haar water tegenwoordig behoeft, en door de buitengewone breedte van het Limpopo-bed. Dit is 1, zelfs $1\frac{1}{2}$ kilometer breed en haast nooit met water gevuld; zelf ligt dit bed, ten noorden van Transvaal, in een laagte, die ongeveer 10 kilometer breed is en tot een diepte van circa 100 meter uitgehold schijnt uit de omringende vlakte.

Het gebied der compagnie tusschen Zambesi en Limpopo vertoont evenals het zuid-afrikaansche hoogland voornamelijk grasland, dat ook hier door alle natiën met het hollandsche woord „veld” wordt betiteld. Het gras is hard en schiet tot 3 meter en hooger op. Groote, dichte, tropische bosschen ontbreken. Ziet men boomen, dan staan zij alleen of in kleine groepen, ver uit elkaar; hierdoor krijgt het landschap, evenals in het oosten der Transvaal, menigmaal het aanzien van een park. De meest voorkomende boom is de *mopani*, een sierlijke, welriekende accasia-soort, die een flinke hoogte bereikt; hij geeft weinig schaduw daar de bladeren zich samenvouwen als de vleugels van een kapel, waardoor zij het spaarzame water beschutten tegen verdamping. In tegenstelling met de provincie Mozambique met haar tropischen plantengroei, vertoont het britsche gebied, overeenkomstig zijn klimaat, in zijn flora een karakter dat ons naar Zuid-Europa terugvoert.

Aan wilde dieren is de streek tusschen Zambesi en Limpopo zoo zeldzaam rijk, dat ter wille daarvan door Engelschen in de laatste 25 jaren de meeste tochten ondernomen zijn geworden, die ten slotte tot de britsche heerschappij hebben gevoerd. Leeuwen, hyena's, olifanten, wilde zwijnen, giraffen, luipaarden, rinocerossen, buffels, koedoes met hun geweldige horens, een aantal soorten van zuid-afrikaansche antilopen (zoogenaamde bokken), zelfs wilde struisvogels bewonen in grooten getale het land. Nijlpaarden zijn zelfs zoo talrijk en leven hier sedert zoo langen tijd, dat zij, b.v. aan de beneden-Umfuli, in de harde rots diepe paden hebben uitgetreden; in het midden van die paden loopt een kam tusschen de pooten van het dier, juist als bij een weg die gisteren door een hippo op een weeken bodem is afgelegd.

Wat het klimaat betreft, hebben de Engelschen juist het goede deel des lands voor zich genomen en het slechte voor Portugal overgelaten. Wel vertoont zich ook in Mashonaland, vooral in het oosten, gedurende en na den regentijd de oude afrikaansche koorts; doch in het algemeen heeft het een gunstig klimaat. De blanken behoeven niet telkens het land te verlaten om elders nieuwe krachten te gaan verzamelen; en zelfs kinderen van europeesche ouders kunnen hier groot gebracht worden. Is in het portugeesche gebied het onderscheid tusschen dag- en nacht-temperatuur gering, op het hoogland zijn de nachten koel en frisch; bij het fort Victoria en elders zijn zelfs herhaaldelijk nachten van vorst vermeld geworden, gevolgen van de sterke uitstraling gedurende den nacht. In den winter blaast de passaat dikwijls ijskoud over het hoogland.

Hiermede hebben wij een oppervlakkigen blik geslagen

op de geographische gesteldheid des lands. Houden wij ons nu een oogenblik met de inlandsche bevolking bezig. Voor den ethnograaf levert zij een belangrijk onderwerp van studie, en terecht schreef onze zaakkundige mr. L. Serrurier voor eenige jaren, dat de ethnographie van dit gebied zeer verward is. Na onderzoek is schrijver dezes tot de overtuiging gekomen, dat in dit mengelmoes van allerlei stammen en namen klaarheid mag worden gebracht, door hen *grosso modo* te verdeelen in twee groote groepen, waarvan de eerste behoort tot het machtige Zulu-volk en de tweede het karakter draagt der Bechuana-volken, grootendeels zelfs tot deze mag gerekend worden.

Tot de Zulu, of Landin's zooals de Portugeezen hen noemen, behooren allereerst de bekende Matabili of Matabele, door andere stammen veeltijds Maziti genaamd. Voordat Jameson en zijn pioniers dit volk met Maximkanonnen vernietigden en een klein restje er van zich terugtrok naar de boven-Zambesi (1894), bewoonden zij een klein gebied aan de noordelijke helling van den Matopopo-rand, voornamelijk rondom hun hoofstad Buluwayo. Daar zetelde hun machtige koning Lobengula, in hetzelfde jaar gevlucht en gestorven. Hij was een zoon van den bekenden Mozelekatse, die, na de trekboeren in Transvaal te hebben aangevallen, door hen met zijn volk in 1837 over de Limpopo werd gedreven en in 1868 stierf. Getrouw aan hun Zulu-karakter uiterst krijgszuchtig, verdreven de Matabili, omstreeks 1840, op hun beurt de Mashona, die zich daarop over het geheele land verspreidden, in kleine groepen, ter prooi aan de voortdurende invallen en strooptochten der Matabili. Al bewoonden de laatsten slechts een klein gedeelte van het gebied tusschen Zambesi en Limpopo, feitelijk was aan hen bijkans de geheele be-

volking onderworpen. Noch akkerbouw, noch handwerk hield hen bezig; geheel wijdden zij zich aan den oorlog, zooals hun naam (mensen die verdwijnen, d. w. z. achter hun schild) doet vermoeden. Hun arbeid lieten zij verrichten door in den oorlog buitgemaakte vrouwen en de slaven geworden krijgsgevangenen.

Ten noorden van Transvaal, dicht bij de zee, in het landschap Boléne, woont een ander machtig Zulu-volk, de Abagaza, ook bekend onder de namen Vatua, Landin's en Umzila. Het is het volk van den bekenden Gungunyana, ook Mundungazi geheeten, die al sedert jaren de Portugeezen de handen vol geeft. 7 Januari jl. meldden de bladen, dat hij met zijn zoon eindelijk door de portugeesche troepen is gevangen genomen. Zijn volk heeft een geschiedenis, welke van die der Matabili weinig verschilt. Ongeveer 1828-29 uit Natal gevlucht voor hun opperhoofd Chaka, bevonden zij zich in 1830 achter Lourenço-Marques, daarna aan de bronnen van de Sabi, in 1832 in Manica, dan een tijdlang oostelijk van de Sabi, tot in 1889 Gungunyana zijn hoofdkraal verlegde van Mussurisse in Manica naar het landschap Boléne. Ook dit volk heeft de zwakkere inboorlingen, die het vond op zijn strooptochten, aan zich onderworpen. Aangezien het niet het gebied der compagnie bewoont, heeft deze nog geen last van hen gehad; doch de Umzila blijven, zoowel voor de compagnie als voor Transvaal, bureu die men in het oog moet houden. Misschien wacht dit dappere en prachtige krijgersvolk nog het lot der Matabili.

Van de niet van Zulu afstammende inboorlingen van het gebied tusschen Zambesi en Limpopo, nl. Makalakka, Barue, Batonga, Banyai, Mashona enz. is de geschiedenis en de herkomst veel minder duidelijk dan die der Matabili

en Umzila. Sommige wonen er nog niet lang; doch het meerendeel bevond zich reeds tusschen Zambesi en Limpopo, toen de Zulu kwamen aanzetten, en zelfs in de eerste tijden der Portugeezen (einde 15de eeuw). Pater João dos Santos, een der beste oude portugeesche schrijvers, vermeldt in zijn uitstekend werk *Ethiopia Oriental* ¹⁾ reeds de „Botonga” als een hier aan „enkele oevers” woonachtig volk. Ook zijn Mocaranga, eveneens door den geschiedschrijver João de Barros genoemd, vinden wij hier weder terug onder den naam van Makalakka ²⁾, een identiteit waarop het eerst door Bent ³⁾ is gewezen. Zij hebben nog dezelfde zeden, gewoonten, karaktertrekken, woningen en godsdienst, als Dos Santos bij hen in 1586 en vv. aantrof, ja zelfs als door den grooten arabischen reiziger en geograaf Massudi in 940 n. Chr. beschreven ⁴⁾. De Barue werden, volgens Manoel Barreto (einde 16de eeuw), reeds op bijna dezelfde plaats als tegenwoordig aangetroffen in de tweede helft der 16de eeuw.

In tegenstelling met de altijd trekkende Zulu, die landbouw schuwen en daardoor aan geen plaats gebonden zijn, in tegenstelling zelfs met het meerendeel der Bantustammen, waartoe natuurlijk alle negers van Zuid- en

¹⁾ Verschenen te Evora 1609. G. Chappui heeft onder den titel *Histoire de l’Ethiopie Orientale*, Parijs 1864 een fransch uittreksel van dit werk gegeven.

²⁾ Dr. H. Schlichter beweert in *Petermann’s Mittheilungen* 1895, blz. 115 tot 116, dat ik in deze opvatting, elders (*Land und Leute zwischen Zambesi und Limpopo*, Giessen 1894) in bijzonderheden verdedigd, in strijd geraak met de waarschijnlijkheid en met alle kenners van het land, zonder dat hij evenwel gronden voor zijn gevoelen aangeeft.

³⁾ *Proceedings Royal Geogr. Society*, Mei 1892.

⁴⁾ Vgl. *Industrie des Cafres* par H. P. N. Muller et J. F. Snelleman, Leiden 1892, bladz. 49.

zuidoostelijk Afrika behooren, hebben wij dus hier een tamelijk oude, stabiele bevolking, stabiel in zoover als de ook dezen lieden eigen zucht tot trekken hen niet geheel van ons gebied heeft doen verdwijnen. Onderling verschillen zij weinig. Lichamelijk minder sterk ontwikkeld dan de Zulu, ofschoon toch groot van gestalte, leggen zij zich, voor zoover daarin niet door overvallen gestoord, op den landbouw toe. Zij zijn vreedzaam en vreesachtig van natuur en spreiden in de vervaardiging hunner wapens en huishoudelijke voorwerpen een bekwaamheid en smaak ten toon, die toenemen naar mate men de Zambesi en oude portugeesche nederzettingen nadert en door weinig inlanders in Afrika worden overtroffen. Voor de ontwikkeling des lands zullen zij dus misschien te gebruiken zijn. Van stambestuur bij hen geen spoor! Zij leven in kleine groepen, alle onafhankelijk van elkaar zonder zelfs voeling met elkaar te houden, zoo verspreid, dat de reiziger vaak dagen achtereen geen sterveling ontmoet. Voor de Zulu met hun machtige staatsorganisatie zijn zij aldus een gemakkelijke prooi geworden. Uit angst hebben zij hun woningen zooveel mogelijk verscholen, of gebouwd op bijna ontoegankelijke granietkoepels en terpen.

De naam Mashona, door de Engelschen aan het tafelland en zijn bevolking gegeven, is onder de inboorlingen onbekend. Een volk Mashona bestaat niet. En Selous, die meer dan 25 jaar het land in alle richtingen heeft doorkruist, verklaart nooit te hebben kunnen ontdekken hoe het woord Mashona in omloop is gekomen.¹⁾ Reclus

¹⁾ *Travel and adventure in South-east Africa*, London 1893, bladz. 327.

verhaalt¹⁾ dat de Matabili hun slaven Mashole noemen. Aangezien nu de inboorlingen van het engelsche gebied noordelijk van de Limpopo inderdaad door de Matibili als hun slaven werden beschouwd en behandeld, vermoed ik, dat de Engelschen aan den naam Mashona zijn gekomen, doordat zij het volk ongeveer aldus te Buluwayo hoorden betitelen.

Een stam, die zoowel van de Zulu als van de Bechuana-groepen onafhankelijk gebleven is en daarvan verschilt in karakter, gebruiken en zeden, zijn de Mabudja. Groot en schoon van bouw en krijgshaftig, vormen zij onder hun koning Motoko een klein afzonderlijk volkje, met circa 7000 welbewapende weerbare mannen. Zij wonen aan de boven-Inyadiri; en daar hun land goudvelden bevat (de keizer-Wilhelm-velden van Carl Mauch), hebben de Engelschen er natuurlijk beslag op gelegd. Nauwkeuriger gegevens omtrent dit volk zijn alsnog gewenscht.

Er valt begrijpelijkerwijze over de bevolking van het gebied der compagnie nog oneindig meer te zeggen, doch het plan van dit opstel gebiedt, nu over te gaan tot een geschiedkundigen terugblik.

De Boerenhater Rider Haggard heeft niets nieuws verzonnen, toen hij zijn roman *King Solomon's Mines* bouwde op de onderstelling, dat wij hier ons op ouden bijbelschen grond bevinden. Deze overlevering dagteekent reeds van eeuwen her. Hier zou het bijbelsche Ofir gelegen hebben. Hier zou de woonplaats van de koningin van Saba, welke naam nog in dien der rivier Sabi zou voortleven, te zoeken zijn. Zij zou de bouwster zijn geweest van de talrijke geheimzinnige ruïnes, Zimbabje of Zimbabwe ge-

¹⁾ *Géographie universelle* XIII. Parijs 1883, blz. 675.

heeten, die nog heden een *puzzle* voor oudheidvorschers zijn enz. Carl Mauch heeft deze onderstelling zelfs uitvoerig verdedigd, ¹⁾ en verleden zomer heeft de negerverdelger Carl Peters opnieuw op dit oude aambeeld geslagen. Van wetenschappelijke zijde vindt echter deze romantische theorie nauwelijks meer ondersteuning.

Dat deze lang tot ruïnes vervallen gebouwen, waarop de hypothese voornamelijk steunt, dagteekenen van eeuwen en eeuwen her, daaraan bestaat geen twijfel. Aangezien zij van groote bouwkundige bekwaamheid getuigen en onmogelijk aan negers kunnen worden toegeschreven, die bijv. nooit steenen gebruiken, moet hier in den nacht der tijden een hoogst beschaafd, ontwikkeld volk hebben gewoond, dat waarschijnlijk de gouddeverijen heeft geopend, die later door de Portugeezen weder zijn bewerkt en die nu lokaas voor de geotrooieerde compagnie zijn geweest.

Welk volk dit geweest is, staat niet vast. Eerst dacht men aan Pheniciërs of Perzen, tegenwoordig eer aan Arabieren uit den prae-mohammedaanschen tijd. De oude De Barros vermoedt dat deze ruïnen het Agasimba zijn van Claudius Ptolomaeus, den grooten geograaf van Alexandrië, die in de 2^e eeuw onzer jaartelling leefde. Onmogelijk is dat niet.²⁾

In elk geval hebben de Arabieren ons gebied vóór de

¹⁾ *Ergänzungsheft zu Petermann's Mittheilungen* 1874.

²⁾ Inderdaad vindt men het woord Zimbabwe op kaarten, die naar Ptolomaeus' gegevens zijn vervaardigd, in de buurt waar zij inderdaad liggen. Hetzelfde is het geval op de beroemde eerste duitse globe van Martin Behaim, welke nu te Neurenberg staat te verworden en die in 1492 werd vervaardigd, dus voordat Vasco da Gama voor het eerst aan Afrika's oostkust landde.

Europeanen betreden en gekend. Waarschijnlijk hebben zij zich in den tijd van den genoemden Massudi, die reeds van Sofalla spreekt, hier neergezet en de rijken Mozambique en Sofalla gegrondvest, die in de 12^e eeuw tot grooten bloei waren geraakt.¹⁾ Wij bezitten verschillende arabische kaarten uit de middeleeuwen, die, ofschoon over het binnenland weinig licht verspreidend, toch oneindig beter zijn dan vele europeesche van veel later dagteekening.²⁾

De aanwezigheid van Arabieren, in vroeger tijden, blijkt o. a. uit de talrijke sterk arabische typen, die over het geheele land nog heden, nu er sedert lang geen enkele Arabier meer te vinden is, worden aangetroffen. Selous vond die in Mashonaland, Holub bij de Mashukulumbe, schrijver dezes aan de beneden-Zambesi, inboorlingen met de arabische arendsneus, dunne lippen, een hoog voorhoofd, lichte huid en de deftigheid en majesteit van een opera-koning. Selous gaat zelfs zoover, het ontstaan van het Bantu-ras, dat zich tot aan de Kaap en den Congo uitstrekt, toe te schrijven aan vermenging van neger- met arabisch bloed; op het oogenblik schijnt deze onderstelling echter nog te gewaagd.

Het eerste christenvolk, dat hier kwam en er zich vestigde, is het portugeesche geweest. Nadat Pedro de Covilham, in 1486 van Portugal vertrokken om den legendarischen christelijken afrikaanschen aartspriester

¹⁾ De Barros *Asia* Dec. 1, 8, 6.

²⁾ Zie b.v. de bekende *Tabula Rotunda Rogeriana*, uit 1154, van Edrisi, de beroemde arabische geograaf aan het hof van Sicilië, wiens werk drie eeuwen lang door geheel Europa is nageschreven. Verder de nog oudere kaart van Abu Rihan Birunensis en die van Ibn Said Magrebinus en Abulhassan Nurreddin Ibn Said, alle opgenomen in Lelewel's *Géographie du moyen-âge*, Brussel 1850.

Johannes, het afrikaansche mysterie der latere middel-eeuwen, te zoeken, voor het eerst Sofalla had bereikt, over land, via Jerusalem, Egypte en Abyssinië, landde Da Gama in 1498 dicht bij Lourenço-Marques en werden in de eerstvolgende jaren de grondvesten van de portugeesche heerschappij gelegd.¹⁾ De Portugeezen vonden in alle havens Arabieren, die in goud handel dreven, en ondernamen gedurende de geheele 16de en een deel der 17de eeuw tal van tochten naar het binnenland, om zelven het goud machtig te worden.²⁾ Op het einde der 16de eeuw bezaten zij zodoende verschillende, voor dien tijd uitstekende kaarten, die bewijzen dat zij diep in het binnenland waren doorgedrongen. Een aantal faktorijen werden door hen in het binnenland aangelegd. Een lijn van forten verbond Tete aan de Zambesi met Tati, dat wij nu nog aan een zijrivier van de Limpopo aantreffen. En bij tractaat van 24 Mei 1629 stond de keizer van Monomotapa, het bekende rijk dat een groot deel van het gebied tusschen Zambesi en Limpopo omvatte, een gedeelte van zijn land aan Portugal af.³⁾

In de 17de eeuw begint ook hier de macht der Portugeezen te dalen, en aan het einde daarvan beginnen zij zich langzamerhand uit het binnenland terug te trekken. Brazilië

¹⁾ Alvaro Velho, *Itinéraire du voyage de Vasco da Gama*, publié par Alexandre Herculano et le baron de Castello de Paiva.

Manuel de Mesquita Perestrello, *Itinéraire des ports, routes marines, hauteurs, caps, reconnaissances, abris et profondeurs sondées qu'il y a le long de la côte, depuis le cap de Bonne Espérance jusqu'à celui des Correntes*, 1575.

²⁾ Francisco de Sousa, *Oriente conquistado*. Lissabon 1710. — Manuel de Faria e Sousa, *Asia Portuguesa*, II Lissabon 1674.

³⁾ *Les champs d'or* van Paiva e Pona, Lissabon 1891.

met zijn goud en diamanten trok de Portugeezen meer aan. Ongelukkige oorlogen met negervorsten verdreven hen. En al schijnen, in de 18de eeuw, niet alleen de goudmijnen van Manica, maar ook die der in 1894 verdreven Matabili door de Portugeezen voor een poos bewerkt te zijn geworden, de sluier begint zich al nauwer over het binnenland toe te halen, welke eerst in den allerjongsten tijd is open gescheurd.

De Nederlanders hebben wel beproefd het binnenland te bereiken, doch het is hun niet gelukt; blijkbaar hadden zij geen voorstelling van de geographische ligging. Zoo gingen in 1652 vier Hollanders uit de Kaapstad, voorzien van leeftocht voor vier dagen, te voet op weg naar Mozambique¹⁾! Vijf jaar later zond Van Riebeeck een expeditie uit om Ofir te bereiken! En in 1660 trokken vier Nederlanders, over land, naar Monomotapa, zonder verder te komen dan de Olifantsrivier.

De vestiging der Boeren in Transvaal gaf aanleiding tot hernieuwing der portugeesche tochten. In 1854 trokken Cardoso, Montanha en Teixeira over land naar den Luise-stroom en de Limpopo en verder tot in de Zoutpansbergen, ten einde met de trekboeren in aanraking te komen.

Toen kwam Livingstone. Zijn tochten (1854—1864), ofschoon nauwelijks binnen ons gebied vallend, vestigden de oogen der wereld en voornamelijk van Engeland er op; en de engelsche zendeling, traditioneele voorpost van engelsche inbezitneming, deed zijn intreê. Eerst Moffat, die in 1854 een eind in Matabililand binnendrong. Toen T. M. Thomas; het gelukte dezen in 1867, van Inyati

¹⁾ Theal, *History of South-Africa*,

(Matabililand), waar een zendelingstation was opgericht, de Zambesi te bereiken. De belangstelling in Europa steeg, toen Carl Mauch, in vier reizen (1866—1871) het gebied doorkruisend, er niet alleen verscheidene Zimbabje-ruïnen terugvond, die hij door zijn bijbelsche bespiegelingen nog belangwekkender wist te maken, maar ook goud aantrof, zoowel in oude delverijen als op de door hem naar zijn keizer genoemde velden. Sedert hebben zich enkele Duitschers, een Afrikaander (Cornelis Botha, 1870) en een groot aantal Engelschen naar ons gebied gespoed, exploreerende, geen goud machtig wordende, jagende, somtijds handel drijvend met de inboorlingen.

Portugal werd op zijn hoede. De algemeene belangstelling voor Afrika had ook daarheen haar weg gevonden. En sedert ongeveer 1880 zien wij een aantal portugeesche expedities ons binnenland intrekken, onder Alberto Paiva de Andrade, Antonio Maria Cardoso, Armando Longle, Machado, Affonso Sarmento, Augusto de Castilho, Caldas Xavier e. a., niet te vergeten den dapperen, wreeden, machtigen kleurling Manoel Antonio de Sousa. IJverig werd door hen geëxploreerd, onderwerpings-traktaten werden gesloten met inlandsche hoofden, en de portugeesche aanspraken aangetoond, hetzij door een kleine bezetting, hetzij door aan de hoofden den rang en de uniform te verleen van overste in het portugeesche leger.

Wat men den Portugeezen ook ten laste moge leggen, zeker niet gebrek aan nationalen trots. Zij zijn eerst Portugeezen, daarna menschen. Portugal zou geen Goudkust vrijwillig, met een zucht van verlichting nog wel, hebben afgestaan. Arm, slechts een paar millioen zielen

sterk, beschikkende over den schijn eener vloot, besloot het, zoodra de europeesche honger naar afrikaansch grondbezit zich openbaarde, al zijn historische en nieuwe aanspraken te doen gelden en met alle mogelijke middelen te verdedigen. Een groote activiteit op diplomatiek gebied spreidde het nu ten toon.

Allereerst trachtte het zijn rechten op den Congo te doen erkennen. En inderdaad slaagde het erin, met Gladstone, die, waar Engeland hier geen rechten had, liever het zwakke Portugal aan den Congo zag dan het daar mededingende Frankrijk, een tractaat te sluiten, waarbij de portugeesche rechten op den Congo werden erkend. Een storm van tegenstand brak los onder de engelsche handelswereld, die haar belangen bedreigd achtte met het oog op de hooge differentieele rechten in de portugeesche koloniën en het gebrekkige bestuur daarvan. De Nieuwe Afrikaansche Handels-Vennootschap te Rotterdam deed door haar engelsche leveranciers wat zij kon in dezelfde richting. En zij kon veel. Want zij had in deze jaren nog meer dan de helft van den geheelen handel; en mogendheden noch particulieren konden aan den Congo veel uitrichten, wanneer zij niet gesteund werden door de hulpmiddelen, de krachten en den invloed der machtige nederlandsche vennootschap. Frankrijk werkte Portugal ook tegen. En Gladstone moest zijn tractaat opbergen; het werd niet ter bekrachtiging aan het parlement voorgelegd.

Als Nederland in die dagen gewild had, zou het voor zich een grooten gooi naar den Congo hebben kunnen doen, niet alleen op grond van zijn handel, maar ook op dien zijner geschiedenis. Het plan is zelfs in Engeland te bevoegder plaatse geopperd en zou er niet zonder

steun gebleven zijn. Nederland, oordeelde men, bestuurt zijn koloniën goed, heft geen differentieele rechten, heeft een laag tarief; zijn overwicht is niet te vreezen. Later is zelfs van engelsche zijde verwondering geuit, dat Nederland in dit opzicht geen wenschen heeft kenbaar gemaakt. Holland vloog echter zoo hoog niet. De conferentie van Berlijn werd bijeengeroepen (1884). Rotterdam, verlokt door de belofte van vrijdom van inkomende rechten en weinig vermoedende dat het enkele jaren later zich verplicht zou zien met zijn hoofdvestiging te vluchten van den Congostaat naar de oude portugeesche vlag, steunde de wenschen van den belgischen vorst. Dynastische invloeden werden te werk gesteld. En ten slotte ging koning Leopold met het leeuwendeel van den buit strijken, terwijl Portugal zich met slechts een klein gedeelte van het begeerde moest tevreden stellen.

Toen kwam een tweede plan der Portugeezen aan de beurt. In het *ministerio da marinha e do ultramar* te Lissabon hing in die dagen een groote kaart, waarop het geheele onmetelijke gebied tusschen Angola en Mozambique blauw was gekleurd, één reusachtig portugeesch rijk, rijk van droomen, aangevende, strekkende van den Atlantischen oceaan tot den Indische. Dat was de portugeesche aanspraak in zuidelijk Afrika.

Geheel zonder grond was zij volstrekt niet. Lang voordat ooit één Engelschman of Duitscher of welke blanke ook een voet op dit binnenland had gezet, waren reizen van blanke of half blanke Portugeezen, priesters en handelaars, niets bijzonders, zoo veelvuldig vielen zij voor. Pedro João Baptista en Antonio José, om slechts één voorbeeld te noemen, verlieten in 1802 Cassanga, trokken dwars door Afrika naar Tete en kwamen, dertien jaar

later, weder in Loando aan de westkust terug. Portugeesche nederzettingen strekten zich vroeger ver in het binnenland uit. En de nieuw gevonden Hinterlands-theorie was thans de rechten van Portugal komen versterken.

De regeering te Lissabon begon nu te trachten deze aanspraken door de afrikaansche groote mogendheden te doen erkennen. In Engeland stuitte het dadelijk op heftigen tegenstand. De Britten hadden reeds lang besloten het standpunt te verlaten, neergelegd in de volgende resolutie van het *House of Commons*, die in 1871 aan de nederlandsche regeering en door deze aan de staten-generaal, toen de afstand onzer „vaste bezittingen ter kuste van Guinea” aan de orde was, is medegedeeld met de bedoeling de overtuiging te schenken, dat Engeland geenszins op uitbreiding zijner macht in Afrika gesteld was. „That all further extension of territory etc. would be inexpedient and that the object of our policy should be with a view to our ultimate withdrawal from all except probably Sierra Leone.” ¹⁾ Juist het tegenovergestelde hebben wij zien geschieden, en Engeland heeft de hand gelegd op zelfs het kleinste stukje van Afrika, dat het maar met eenige mogelijkheid kon machtig worden. Het vruchtbare, gezonde hoogland achter de provincie ²⁾ Mozambique, waar men zelfs goud hoopte te vinden, behoorde tot het begeerde. In één klap kon dan Engeland tegelijk den Boeren den weg tot verdere uitbreiding afsnijden.

In 1885 trok de generaal Sir Charles Warren van de Kaapstad met zoogenaamde politie noordwaarts naar Bechuana-land, hief daar de pas gestichte hollandsche

¹⁾ Memorie van toelichting bij het ontwerp-tractaat van 25 Febr. 1871, bijlage, art. 3.

²⁾ De koloniën vormen provinciën van het portugeesche rijk.

republiekjes Stellaland en Het Land Gozen op, annexeerde hun gebied grootendeels ¹⁾ evenals geheel Bechuana-land ²⁾, en had zodoende Transvaal in het westen ingesloten. Nu lag het noorden aan de beurt. E. A. Maund, die tot het gevolg van Sir Charles had behoord, werd nu van Bechuana-land naar gene zijde van de Limpopo gestuurd, naar den machtigen Matabili-koning Lobengula, dien wij hiervoren bespraken. Hij wist dezen te bewegen, hem bij zijn terugkeer naar Engeland twee gezanten mede te geven, die zich te Londen van de grootheid en macht der Britten zouden overtuigen; daardoor zou Lobengula tot een gedwee werktuig gemaakt worden.

Intusschen had Portugal een gewilliger oor gevonden, zoowel te Berlijn als te Parijs, en was er in geslaagd 12 Mei 1886 een traktaat met Frankrijk aan te gaan, waarbij „het recht Zijner Zeer Getrouwe Majesteit wordt „erkend, om haar Soevereinen en beschavenden invloed „uit te oefenen in de landen, welke de portugeesche „bezittingen in Angola en Mozambique scheiden, onder „voorbehoud der vroeger door andere mogendheden verworven rechten.” ³⁾ Een gelijkluidende bepaling bevat het traktaat van 30 December 1886 met Duitschland. ⁴⁾

Doch Engeland stoorde zich hieraan niet. In het begin van 1888 dwong het Lobengula tot een overeenkomst,

¹⁾ Een klein deel er van was bij de conventie van 1884 aan de Z.-Afr. Rep. toegewezen.

²⁾ 30 Sept. 1885 werd het deel van het Britsch Bechuanaland-Protectoraat, zuidelijk van de Molopo-rivier ($\pm 22^\circ$ Z. B.) tot de Kaapsche grens, een britsche kroonkolonie, d. w. z. een kolonie zonder zelfbestuur. In Aug. 1895 werd deze kroonkolonie opgeheven en verklaard deel uit te maken van de Kaapkolonie.

³⁾ *Recueil de traités* van Martens IIe Serie, 14e deel, blz. 110.

⁴⁾ Martens IIe Serie, 15e deel, 1891.

waarbij deze zich verbond, zonder toestemming van Engeland geen land- of mijnconcessies te zullen verleen. In Juni van hetzelfde jaar deed het reeds aan de Zuid-Afrikaansche Republiek de officieele mededeeling, op grond van deze overeenkomst, dat voortaan de landen der Matabili, Mashona en Makalakka, d. w. z. het geheele achterland van Mozambique tusschen Zambesi en Limpopo, behoorden tot de engelsche zoogenaamde invloedssfeer. Eenige maanden later verleende Lobengula tegen een kleine betaling in geld en wapens een goudconcessie aan de engelsche firma Rudd. Wel protesteerde Portugal dadelijk (December 1888), door zijn consul-generaal ter Kaapstad, doch daarvan werd te Londen geen notitie genomen. Lord Salisbury verklaarde geen „inch” te willen nemen van grondgebied, dat feitelijk door Portugal bezet was, maar op de rest maakte hij aanspraak. Hij vergat daarbij o. a., dat lang niet alle britsche invloeds-sferen door Engelschen zijn bezet, en dat de occupatie-clausule van het berlijnsche traktaat van 1884/5 niet op vroeger verworven gebied betrekking heeft.

Deze geheele diplomatieke veldtocht was ondernomen op aanraden en onder leiding van een jongen Engelschman, Cecil Rhodes, geboren in 1853, vierde zoon van een engelschen predikant. Als onvermogend jongeling op de diamantvelden te Kimberley gekomen, had hij onlangs (1888) het kunststuk volbracht, van de talrijke maatschappijen, die aldaar gezamenlijk de diamantmijnen bezaten en ontgonnen, elkaar hevige concurrentie aandeden en daardoor de diamantprijzen naar de laagte trokken, tot één groote vennootschap, de *De Beers consolidated comp.*, te versmelten. Dit meesterstuk had hem een ontzaglijk vermogen, den naam van zeldzaam bekwaam en handig, en het

vertrouwen, den steun en de bewondering geschonken van de zuid-afrikaansche geldmannen, inzonderheid van de velen, die bevoordeeld werden door de uit dit monopolie voortgevloeide groote stijging der diamantprijzen. Toen was hij zijn politieke rol begonnen, uitbreiding van Engeland's macht en van Engeland's rijkdom, heerschen gekoppeld aan rijkworden. Naar het kaapsche parlement gezonden, werd hij daar spoedig een der eersten, in 1890 zelfs eerste minister der Kaapkolonie. Aan den tocht van Warren had hij een groot aandeel gehad. Zelf kende hij Mashona- en Matabili-land nog niet; doch hij was er belust op geworden door de verhalen van de vele britsche jagers-handelaars en onderzoekers, Oates, Montagu-Kerr, Maund enz. Onder hen neemt een eerste plaats in Frederick Courtney Selous, van wien wij reeds spraken en die het land misschien beter en zeker langer dan iemand anders kende.

Rhodes wist in Engeland een aantal hooggeplaatsten te bewegen, zijn beoogde onderneming geldelijk en met hun invloed en naam te steunen.

Een nieuwe vorm van koloniaal bestuur of liever een veranderde oude had sedert kort in Engeland zijn intrede gedaan. De voortdurende en voorbeeldelooze, reusachtige uitbreiding van het britsche rijk was aan de werkzaamheid der regeering te Londen zoo hooge eischen gaan stellen, dat van haar moeielijk een zoo krachtdadig, voortvarend, alle hulpmiddelen aanwendend bestuur over geheel nieuwe, maagdelijke streken kon worden verwacht, als toch door Engelschen niet alleen wordt geëischt, maar ook in praktijk gebracht zoodra zij er maar voordeel in zien. Het werd steeds moeilijker, van het parlement keer op keer groote sommen te verkrijgen voor de „opening up” van telkens nieuwe aanwinsten. De verantwoordelijkheid werd al te

zwaar. En de engelsche onderdanen, die in tegenstelling met de Franschen hun regeering naar onbezet terrein trekken, in plaats van er in haar gevolg te komen, verlangden belooning, niet alleen in eerbewijzen, maar in klinkende munt of veelbelovend papier. Zoo is het oude denkbeeld van geoctrooieerde compagniën met soevereine rechten onder opperbevel van het staatshoofd, onder gewijzigden vorm, in Engeland opnieuw verwezenlijkt geworden; zij moesten de britsche macht uitbreiden zonder kosten of moeite voor de londensche regeering. „If the results are good, they can be made the property of the state. If the value be little, the company can be left to its own devices and its work be ignored”. ¹⁾ Kort na de Congo-conferentie van 1884 kreeg de „Royal Niger Company” haar octrooi; noordoostelijk Borneo kwam onder de gecharterde „British North-Borneo Company”, en in noordoostelijk Afrika zien wij de z.g. Ibea („Imperial British East-Africa Company”) aan het werk.

Zoo kwam ook, einde 1889, de „British South-Africa Co.”, de z.g. „Chartered Co.” dezer dagen, tot stand. De hertog van Abercorn trad op als voorzitter van het bestuur, een jonge kleinzoon der koningin, hertog van Fife, als onder-voorzitter, Rhodes, de nog rijkere Beit e. a. werden tot leden daarvan benoemd, Rhodes als „managing director”. Tot „voornaamste veld van werkzaamheid” werd der compagnie in haar octrooi aangewezen: het land onmiddellijk ten noorden van Britsch Bechuanaland, ten noorden en ten westen van de Zuid-Afrikaansche Republiek en ten westen van de portugeesche bezittingen; alleen in het

¹⁾ Markies van Lorne, schoonzoon der Koningin, in de *Nineteenth Century*, Maart 1896.

zuiden en oosten gaf men dus grenzen aan. Het britsche karakter der onderneming werd gewaarborgd, zij werd gesteld onder toezicht van de regeering te Londen, in het geval dat de compagnie havens mocht verwerven werd voorzien, en monopolies (andere dan in beschaafde staten algemeen worden verleend, zooals voor spoorwegen, banken enz.) werden verboden. Het octrooi is gegeven voor 25 jaar; doch de koningin heeft zich het recht voorbehouden, het ook voor dien tijd in te trekken, in geval het overschreden wordt. Het charter, door den markies van Lorne niet onaardig een spoor en een bit genoemd, heeft onder de huidige omstandigheden te veel belang om het niet volledig en en in het oorspronkelijke achter dit opstel op te nemen.

In Portugal werd de verontwaardiging algemeen, de storm stak op, het volk liep te hoop; en toen de regeering van den jeugdigen koning Dom Carlos lord Salisbury niet van zijn voornemen wist af te brengen, waggelde zijn troon. Portugal wees op zijn historische rechten, op zijn vroegere occupatie van het betwiste terrein. Engeland antwoordde, dat die occupatie tot het verleden behoorde, dat het Britten waren geweest die het land in onzen tijd hadden bekend gemaakt, en het steunde zijn aanspraken op de hiervoren besproken overeenkomst met Lobengula, op de genoemde goudconcessie van Rudd en op een die, 20 jaar vroeger, aan Thomas Baines was verleend. Door te beloven, zonder Englands goedkeuring geen mijnconcessies te zullen verleen, had Lobengula, zoo beweerde nu Engeland, feitelijk de britsche suzeriniteit erkend, en aarmede waren *eo ipso* alle andere bewoners van het geheele hoogland, die immers feitelijk afhankelijk waren van Lobengula, onder de britsche

kroon gekomen. Portugal bestreed natuurlijk deze opvatting, evenals Europa ontkent dat Transvaal een britsche vazalstaat is ¹⁾, en betoogde dat Lobengula, zelf woonachtig op portugeesch gebied, hetwelk zijn volk zelfs lang na de portugeesche occupatie was binnengedrongen, geen recht had gehad daarover te beschikken. Het sloeg een scheidsgerecht voor. Salisbury weigerde daarin toe te stemmen. Kort geleden had hij dit, voor dezelfde streek, gaarne aanvaard, toen de portugeesche regeering eindelijk, wachtens moede, gebruik had gemaakt van haar onbetwistbaar concessioneel recht om den spoorweg van Lourenço-Marques te naasten, nu de concessionaris, de amerikaansche kolonel Mc. Murdo te Londen, maar steeds draalde dezen te voltooien. In die kwestie gold het voor Engeland een schadeloosstelling van Portugal af te dwingen. Hier, waar het een geheel rijk betrof, wilde de edele markies de kans van arbitrage niet loopen.

Frankrijk en Duitschland, trots hun traktaten van 1886, lieten Portugal in den steek. Vruchteloos zocht het steun. Zoo weinig vond het dien in den vreemde, zelfs bij de pers, dat, toen een rotterdamsch koopman in een hollandsch blad

¹⁾ Greswell, waarlijk geen Boerenvriend, schrijft in zijn *Geography of Africa south of the Zambesi*, Oxford 1892, pag. 23: „The Transvaal „was given back to the Boers in 1881, England keeping a nominal „suzerainty over the whole country. This suzerainty was shortly discovered „to be worse than useless, and in 1884 it was annulled.” Ware de republiek een britsche vazalstaat of protectoraat, Engeland zou haar in den vreemde vertegenwoordigen. — Dat Transvaal begeerd zou hebben onder Duitschland te komen, behoeft waarlijk niet weersproken te worden; hoe zouden met het oog op de duitsche behandeling van ondergeschikten en de barbaarschheden in duitsche koloniën bedreven, door officieele personen nog wel, de vrije Boeren dat kunnen begeeren? Het middel ware erger dan de kwaal.

enkele regelen aan de verdediging van Portugals zaak wijdde, die dadelijk door de portugeesche pers werden opgenomen en met gejuich en dankbaarheid begroet. Er is een Nemesis in de geschiedenis der volken, zoo goed als in die der menschen. ¹⁾ Zeker, bestelen van een zorgelooze blijft diefstal; wanneer een klein gezin zijn huis slecht verzorgt en er slechts een gering deel van gebruikt, heeft daarom een groot gezin geen recht, zich met geweld meester te maken van het leegstaande. Maar het portugeesche koloniaal bestuur stond eenmaal in een kwaad blaadje en Europa vertrouwde zijn handelsbelangen daaraan ongaarne toe. Het is waar, Portugal had zich in de laatste jaren veel en veel moeite gegeven voor zijn koloniën; schatten had het er aan ten koste gelegd; zijn hardnekkige strijd om een erfstuk zijner doorluchte voorzaten te behouden, eischte waardeering. Doch algemeen verweet men het zijn hoog, differentieel tarief, den achterlijken toestand zijner koloniën waar de laatste jaren van inspanning niet hadden kunnen inhalen wat gedurende decennien was verwaarloosd, corruptie en onbekwaamheid bij ambtenaren waardoor goed bedoelde maatregelen mislukten en schatten werden verknoeid. En men voorzag het staatsbankroet, ²⁾ waar Portugal zonder uitzondering elk jaar de groote tekorten op zijn begrootingen door leeningen dekte. — Zou Engeland zijn grijpende vingers van de Boeren hebben teruggetrokken, indien deze minder de achting der wereld bezaten?

¹⁾ Zoo wordt Engeland voor zijn treurig optreden tegen de Asjantijnen, onze oude bondgenooten, gestraft, door den dood van den vroegeren oogappel zijner koningin, Battenberg.

²⁾ O. a. mevrouw Ratazzi in haar geestig werkje *Le Portugal à vol d'oiseau*.

Blijkt uit het vorenstaande dat de rechten der Engelschen hoogstens kwestieus waren, de zwakheid hunner zaak wordt nooit duidelijker dan wanneer haar verdedigers aan het woord zijn. Men hoore den predikant Greswell, in zijn werkje *Geography of Africa south of the Zambesi*, ¹⁾ waaruit men opnieuw leert, zooals trouwens de geschiedenis der Boeren op iedere bladzijde getuigt, dat engelsche geestelijken in de eerste plaats Britten en eerst daarna dienaars van den godsdienst zijn. Men hoore verder Selous. Hij ontkent de waarde van de traktaten ²⁾ die Paiva de Andrade, M. A. de Souza e. a. zich gehaast hadden voor Portugal met negervorsten te sluiten en waarop de regeering te Lissabon zich beroepen had; want, zegt hij, zij zijn tegen den wil der bevolking gesloten. Doch in hetzelfde werk erkent hij, dat indien Umtasa, met wien hij een geheel gelijksoortig verdrag voor Engeland sloot, daartoe niet vrijwillig was overgegaan, Engeland hem er toe zou hebben genoodzaakt. ³⁾ Selous verklaart niet te willen, dat Portugal eenig land werd afgenomen, waarop het rechten kon bewijzen. ⁴⁾ Toch sloot hij zelf voor zijn land traktaten met hoofden die van Portugal afhankelijk waren, b. v. met Umlivan, (wonende tusschen Pungwe en Busi) die schatting betaalde aan Gungunyana, vazal van Portugal, een gelijke verhouding dus als die van Makalakka en Mashona tot Lobengula, waarop Engeland zijn aanspraken op hun land grondde. Hij klaagt over den onvrijen toestand der negers in de portugeesche bezittingen, maar aarzelt niet te vertellen, dat zijn eigen dragers hem onvrijwillig volgden. Gezonden om mijnconcessiën voor de compagnie van inlandsche hoofden te

¹⁾ Oxford 1892.

²⁾ *Travel and adventure*, bladz. 318. bladz. 383. ⁴⁾ Bladz. 321.

verwerven, nam hij aanbevelingsbrieven van den portugeeschen consul-generaal ter Kaapstad aan de autoriteiten in de provincie Mozambique mede, trok de Zambesi op, verklaarde aan den gouverneur van Tete, die mistrouwend was geworden, dat hij niet voor de engelsche regeering gekomen was, verschaftte zich alleen door de hulp van den Capitão-môr (soort van arrondissementshoofd) van Tete de noodige dragers, en ging toen met een Makori-kori-hoofd tusschen Mazoe en Luia ¹⁾ een tractaat sluiten, waarbij deze de portugeesche protectoraats-aanspraken afwees en hem voor de compagnie de gewenschte mijnconcessiën verleende. ²⁾ Ten slotte geeft hij toe, dat hij van de Portugeezen nooit anders dan welwillendheid heeft ondervonden ³⁾, en dat aan het einde van 1889, datum van het charter, geen enkele britsche onderdaan in Mashonaland woonde of dichter daarbij dan de zendingen in Matabililand en aan het Nyassa-meer. ⁴⁾

Engeland werd het onderhandelen moede. Het nam een dreigende houding aan, zond oorlogsschepen naar Lissabon; en toen het 11 Januari 1890 een ultimatum stelde en eischte dat dit binnen weinige uren zou worden aangenomen, moest het ongelukkige Portugal toegeven en onderteevende. Een voorloopige overeenkomst kwam tot stand, die later werd uitgewerkt in het grootte traktaat van 20 Augustus 1890, ⁵⁾ verder in het verdrag van 14 November 1890 dat op de Zambesi betrekking heeft, ⁶⁾ en eindelijk in de overeenkomst van 28 Mei—11 Juni 1891; in de laatste zijn de grenzen geregeld geworden

¹⁾ *Travel and adventure*, Bladz. 288. ²⁾ Bladz. 305. ³⁾ Bladz. 306.

⁴⁾ Bladz. 310.

⁵⁾ Martens, 1891, IIe Serie, 16e deel, bladz. 929.

⁶⁾ Idem blz. 942.

met uitzondering van een stuk in het Sabi-gebied, waaromtrent men het heden nog niet tot eenstemmigheid heeft gebracht.

Engeland heeft hierbij gezorgd, dat zijn nieuw bezit ook van de kust gemakkelijk te bereiken is. Terwijl zijn zuid-afrikaansche koloniën geteerd hebben op de hooge volle rechten, die zij vorderden voor de goederen welke naar de Boeren-republieken waren bestemd, rechten die eerst in den laatsten tijd eenigszins het karakter van een transito-tarief hebben gekregen, mag Portugal nu op de Zambesi heelemaal geen rechten heffen van goederen die naar het britsche gebied worden doorgevoerd. In de andere deelen van het portugeesch gebied mag het doorvoertarief niet meer dan 3 pct. *ad valorem* bedragen. Aan de Zambesi heeft Engeland zich het recht bedongen spoorwegen, telegraaflijnen, landingshoofden, bruggen en wegen aan te leggen, welk recht voor den vorm ook aan Portugal voor britsch gebied is toegekend. Portugal is verder bij traktaat verplicht geworden, van het hoogste bevaarbare punt van de Pungwe-rivier naar Mashonaland een weg, een telegraaf en een spoorweg aan te leggen. Was het plan daarvoor binnen zes maanden niet gereed, dan zou Engeland mogen ingrijpen. ¹⁾ De vrachtprijzen mag Portugal op zijn eigen lijnen niet vaststellen zonder overleg met Engeland. De Zambesi met al haar zijrivieren is voor de scheepvaart van alle natiën opengesteld. Alle personen en alle goederen, dus ook troepen en krijgsmateriaal, moet Portugal waarlijk doorlaten. Langs Zambesi en Shire mag geen sterke drank worden ingevoerd; maar Engeland heeft zich stilzwijgend het recht voorbehouden die aan te voeren van het zuiden, door zijn eigen gebied.

¹⁾ De spoorweg is grootendeels gereed, evenals de telegraaf tot Umtali.

Ziedaar de aanspraken en rechten, die Salisbury en Rhodes uit een paar twijfelachtige mijn-concessiën hebben gedistilleerd!

Zijn de Transvalers blind geweest voor de dreigende insluiting van hun land? Hebben zij geen begeerte getoond om zelven het nieuwe gebied binnen te trekken en in bezit te nemen? Integendeel! Een paar duizend Boeren maakten zich daartoe gereed. Doch Rhodes dreigde. Hij spiegelde daarenboven Kruger het bezit van Swazieland voor, dat vroeger aan Transvaal behoord had en dat de republiek later wel heeft gekregen, doch slechts tegen nieuwe offers. Kruger stuitte den uittocht door zijn veto, gegrond op de conventie van Londen van 1884, waarbij de transvaalsche regeering beloofd heeft „te waken tegen „elke overschrijding der grenzen.”

Midden onder de onderhandelingen met Portugal, in Juli 1890, drong een gewapende troep britsche pionieren onder aanvoering van den med. dr. Leander Starr Jameson, geboren in 1853 als Rhodes en evenals deze voor zijn gezondheid naar Afrika gekomen, Schot als verreweg het meerendeel der energieke Britten in de koloniën, de Limpopo over en het land binnen. Het waren ruwe kerels, gelukzoekers, onbevreesd voor gevaren en ontberingen. Zij hadden zich een soort uniform vervaardigd door brandebourgs van zwart band te bevestigen op hun bombazijnen kielen, een gordel met patronen omsloot de lendenen, de breedgerande Boeren-flambard dekte hen. Ossen en een paar locomobiles trokken de reusachtige Boeren-kapwagens, waarin zij alles medevoerden wat voor de eerste vestiging noodig was. Selous was hun gids. Hij leidde hen, ten einde de toen nog machtige Matabili te vermijden, langs een oostelijke kromming naar het hoog-

land, over een door hem gemaakt en naar hem genoemden weg, aan welks zijden hier en daar kleine, hoogst primitieve versterkingen werden gebouwd. Zoo ontstonden de nederzettingen Tuli, Victoria, Charter, Salisbury.

In de laatstgenoemde vestigde Jameson, de administrateur,¹⁾ zijn zetel. Met de groote wilskracht, den praktischen zin en de voortvarendheid waardoor de Engelsen het grootste volk der wereld zijn geworden, werd het land bewoonbaar gemaakt, zonder dat dit de engelsche regeering iets kostte. Dadelijk werd een postdienst ingesteld en de telegraafdraad gespannen, zoodat nu de Kaapstad dwars over Mashona-land reeds verbonden is met Blantyre aan het Nyassa-meer, een lijn die Rhodes (de *African Transcontinental Telegraph Co.*) tot Alexandrië hoopt door te trekken. In 1893 bezat Salisbury reeds hotels, clubs en een courant (de *Rhodesia Herald*), en in Mei 1894 stichtte de *Standard-Bank of South-Africa* een filiale in Buluwayo. Waarlijk, als Sindbad de Zeeman hier nu terugkwam, hij zou het land niet terugkennen en gevaar loopen van zijn beste vertelsels te zien weerproken per telegraaf!²⁾

De compagnie is door de Beurs gesteund geworden. Het maatschappelijk kapitaal, bij het octrooi gesteld op 1 millioen pond sterling, werd 20 November 1893 verdubbeld.³⁾ 12 Juli 1895 gaf de vennootschap opnieuw £ 500.000 aan aandelen uit, welke door een syndicaat werden overgenomen à 350 0/0! In die dagen dreef de speculatie de £ 1 aan-

¹⁾ Januari 1896 ontslagen. Vervangen in Februari 1896 door Cecil Rhodes zelf en Graaf Grey.

²⁾ Swan, *Proceedings Philosophical Society of Glasgow*, 1892/93.

³⁾ Volgens Labouchère in *Truth* van 30 Januari 1896 hebben de *promotors* dit millioen pond ontvangen!

deelen tot £ 9 op, ofschoon de onderneming nog nooit een dividend had betaald en evenmin spoedig uitzicht daarop kon openen. Deze cijfers geven te denken in verband met de jongste gebeurtenissen.

Tegenstand hebben de pioniers in het nieuwe gebied niet ontmoet dan van de Portugeezen toen zij zich ver-toonden in het oude Massequeça, een lang verlaten, nu weder bezette portugeesche *feira* in het wilde hoogland van Manica. Het is toen tot een schermutseling gekomen, waarbij het voordeel wel niet aan de portugeesche zijde is geweest, maar die toch geëindigd is met den terugtocht der Engelschen, aangezien het grenstraktaat Massequeça aan de Portugeezen toewijst. Al de inboorlingen hebben zich rustig gehouden en betalen gedwee de hutbelasting die de compagnie van hen eischt. ¹⁾ Neen, de oorlog met de Matabili is door Jameson en de zijnen gezocht; hun macht kon gevaarlijk worden en hun land was begeerlijk. De gebeurtenissen van 1894 zijn bekend. Twee malen werden vredesgezanten van Lobengula vermoord, Maxim-kanonnen maaiden zijn dapper volk als korenaren weg, geheel Matabili-land werd van hen schoon geveegd; Lobengula stierf, en het handjevol overgeblevenen moest vluchten naar de midden-Zambesi.

Al de vruchtbare weiden van Rhodesia heeft de compagnie zich nu toegeëigend, en de verkoop daarvan zal haar zeker belangrijke baten brengen; reeds zijn door haar veel „plaatsen” verkocht, voornamelijk aan Kapenaars; bezet zijn er echter nog niet veel.

Met het goud wil het niet erg. In 1892 waren in

¹⁾ Curiosum: Voor het district Mazoe is veldcornet (*field-cornet*) een fransche burggraaf de la Panouse!

Mashona-land reeds 1950 goudclaims geregistreerd ¹⁾ en men is ook begonnen aan het delven, bij Tati zelfs sedert jaren. Misschien verbergt de toekomst nog schatten en zal de compagnie de opdrijving harer aandeelen nog rechtvaardigen ten gevolge van haar bepaling dat zij de helft moet ontvangen van het geheele aandeelen-kapitaal van elke op haar gebied werkende goudmaatschappij. ²⁾ Doch tot nog toe zou men geneigd zijn de oude Arabieren en de Portugeezen der 18de eeuw gelijk te geven, die hun mijnen, waarin nu wordt voortgewerkt, verlieten.

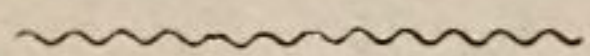
Mashona- en Matabililand schijnen inderdaad meer een land voor veeteelers en, ofschoon in mindere mate, voor landbouwers te zijn dan voor een mijnbevolking. Hoe vreemd het klinken moge, het ware voor beide partijen wellicht geen kwade ruil, indien de transvaalsche Boeren den Witwatersrand inwisselden tegen het geheele gebied der compagnie. De laatste kreeg dan haar zoo vurig gewenschte goud bij honderden milloenen: ofschoon de eerste huizen in Johannesburg eerst in 1886 gebouwd werden, heeft de Rand tot nu toe over de 300 millioen gulden aan goud opgeleverd. De dorre zuidwesthoek van het gebied der compagnie belooft haar niet veel, terwijl het noorden voor haar doeleinden en haar lieden te ver verwijderd is van de beschaving en van de zee. Voor zij zich daar rustig kan vestigen, moet daarenboven de tegenstand de krijgszuchtige Batongo, Mashukulumbé en Barotse worden gebroken, en daartoe zijn — de geschiedenis leert het — de Boeren veel beter geschikt; die zouden

¹⁾ Zie in *het Zuid-Afrikaansche Tijdschrift*, Maart 1893, de uiterst gemakkelijke, naieve en lezenswaardige beschrijving eener reis van de kust door Rhodesia, van den Kapenaar de Waal.

²⁾ *Truth* Jan. 30 1896.

het verrichten zonder uitroeiing en zonder veel bloed vergieten. Door zulk een ruil zouden de Boeren ruimte krijgen voor hun vee en hun treklust, waar het gebied der compagnie bijna zoo groot is als geheel Europa zonder Rusland zij zouden vrij zijn en hun aartsvaderlijk bestaan kunnen voortzetten; en vooral, hun vijanden aan den Rand waren zij kwijt. Het verlies der mijnen zou voor de Boeren niet zwaar wegen. Al heeft het goud, waarvan trouwens slechts weinig in hun zakken is gebleven, hen blijkbaar nog niet verweekelijkt, het zou dezen invloed kunnen hebben; en rijkdom en weelde zijn niet dat wat men den Boeren toewensen mag.

De poging der compagnie om in vollen vrede door Jameson's benden Transvaal voor zich of voor Engeland te annexeren, op den jongsten Nieuwjaarsdag begonnen en geëindigd, ligt zoo versch in aller geheugen, dat deze belangrijke episode in de geschiedenis der vennootschap hier geen vermelding behoeft.

Een niet minder gewichtige bladzijde vult deze inval in de geschiedboeken der Zuid-Afrikaansche Republiek.

Dat er een compagnie bestaat, die de lont in het kruit heeft kunnen werpen, schijnt mij voor de republiek eer een geluk dan een nadeel. Had de Chartered Comp. niet bestaan, waarschijnlijk zou de jongste poging tot annexatie door Engeland zelf of door engelsche Kapenaars zijn geschied. Liever een verzwakte compagnie, die gedesavoueerd kan worden, tot buur, dan Engeland zelf. Of het dus voor Transvaal wenschelijk zou zijn dat het charter werd ingetrokken, mag betwijfeld worden. Wil

men ratten verdrijven, men late hun een gaatje tot ontsnappen, anders vliegen ze ons aan.

Dat dadelijk een commando van honderden Transvalers gemobiliseerd was, ofschoon de Boeren mijlen uit elkaar over hun uitgestrekt land wonen, deed eerst vermoeden, dat Kruger den aanval verwachtte. Doch deze meening werd weer te niet gedaan door het verblijf van den commandant-generaal P. J. Joubert in Natal, van waar men hem ijlings moest terugroepen; en de berichten hebben sedert geleerd, dat de Boeren bij Jameson's inval nog moesten worden weggeroepen van hun plaatsen. Trouwens de mobilisatie is eenvoudig bij hen: een gordel patronen om de lendenen of om den schouder, een zak met biltong (gedroogd vleesch in reepen), koffie en brood, een keteltje en een deken aan het zadel bevestigd, — en de Boer is marschvaardig. Den inval vermoedde Kruger niet, doch hij wist dat er onweder was aan de lucht.

Dit verklaart Kruger's handelwijze in de driften-kwestie van verleden jaar. Zoodra de spoorweg Lourenço Marques-Pretoria gereed was gekomen, poogden de twee lijnen die naar de transvaalsche grens loopen, de kaapsche en de natalsche, met de nederlandsche maatschappij die den transvaalschen spoorweg bezit, in gemeen overleg de vrachttarieven vast te stellen en een maatstaf te vinden, waarnaar de opbrengsten van hun gezamenlijk vervoer naar de transvaalsche centra zouden worden verdeeld; zulks ten einde een onderlinge, doodende concurrentie te voorkomen. Doch dit plan is niet gelukt. De Kaap stelde onbeschaamde eischen en wilde de andere lijnen tot toegeven dwingen door een uiterst laag tarief op haar eigen lijn in te voeren en op die wijze het leeuwendeel der goederen tot zich te trachten te trekken. Daarmede was

de spoorweg-oorlog uitgebroken. De nederlandsche maatschappij verijdelde dit pogen door een belangrijke verhooging van de tarieven op het stukje harer lijn, dat aan de kaapsche aansluit en dat de kaapsche goederen naar de transvaalsche centra moest brengen. De Kaaplijn wilde nu haar goederen de Transvaal binnenbrengen op ossenwagens, die aan de z.g. „driften” (doorwaadbare plaatsen) de Vaal zouden oversteken. Ook dit wist de directie van den transvaalschen spoorweg, bij welken de regeering, ook als grootste aandeelhoudster, een overwegend belang heeft, te verhinderen, door president Kruger tot sluiten dezer driften te bewegen. Men heeft zich verwonderd dat Kruger dadelijk toegaf, toen Salisbury, op verzoek van de Kaap en op grond eener gewrongen uitlegging der conventie van 1884, daartegen protesteerde. Het wordt nu waarschijnlijk dat Kruger, de botsing in aantocht voelende, wenschte te vermijden dat de aanleiding daartoe zou worden genomen in een handeling zijnerzijds, waarbij zijn recht niet geheel en al onbetwistbaar zou zijn.

Kruger heeft in de jongste dagen opnieuw een bekwaamheid getoond en een karakter, die ons in diepen eerbied het hoofd doen ontblooten en die hem een allereerste plaats onder de staatslieden dezer dagen en in de historie verzekeren. Doch voor het voorzien van den storm was geen scherpe blik noodig. De *Illustrated London News* zond eenige weken te voren een specialen correspondent en teekenaar naar Johannesburg, om verslag te geven van de verwachte gebeurtenissen. Met onbeschaamde openhartigheid is de storm lang van te voren aangekondigd in een aantal engelsche dagblad- en tijdschriftartikelen, die, als het een grooten staat had gegolden of indien de schrijvers in Duitschland, Rusland of zelfs in Holland hadden gewoond,

hen in aanraking met de justitie zouden hebben gebracht. De engelsche majoor F. S. Ricarde Seaver is daarvan een voorbeeld uit vele. In *The fortnightly Review* dreigde hij reeds 1.1. Augustus, dat indien aan de eischen der mijnbevolking niet werd tegemoet gekomen, de Boeren met de Maxim-kanonnen zouden kennismaken, en wees hij Kruger waarschuwend op het noodlottig einde van Lobengula, op allerlei wijzen, het geheele artikel door. Aan de Britten behooren de mijnen, zij vullen de schatkist, dus aan hen het bestuur! In vervoering over de overwinners der Matabili roept hij uit: „Such spirits cannot be kept in swaddling cloths by the degenerate descendants of a handful of Voortrekkers.” Ziedaar de dank van een gentleman voor de genoten gastvrijheid en de verworven schatten!

Waarom hij en zijn „Uitlanders”, waartoe bijna alleen Engelschen, lang niet alle Australiërs, slechts weinige Amerikanen, Duitschers en hollandsche Kapenaars, en nauwelijks Nederlanders, Scandinaviërs en Franschen schijnen te behooren, zoo heftig vertoornd waren, wat zij wenschten en wat bedoelden, is glashelder na deze artikelen. Amayuba, de Lange Nek en Ingogo zijn open wonden gebleven van den britschen trots die, ongewroken, niet licht zullen helen. Te moeten gehoorzamen aan een vreemde regeering vat de Engelschman op als een persoonlijke belediging. Het „Rule Britannia” acht hij het wijsgeerigste woord, dat ooit gesproken is. Kruger moet aftreden, Transvaal zich aansluiten bij de tol-unie en daarna het droombeeld van lord Carnarvon verwezenlijkt worden, één geconfedereerd Zuid-Afrika onder britsche vlag. „Het is monsterlijk, zeide de muiter Lionel Phillips ¹⁾),

¹⁾ Deelgenoot van Eckstein & Co., agenten van Wernher Beit & Co., welke Beit oprichter en directeur is der Chartered Comp.

voorzitter der kamer van mijnen, $\frac{9}{10}$ te betalen van de onderwijs-begrooting, terwijl het (lees: daaruit gesubsidieerde) onderwijs in het hollandsch plaats heeft, waardoor het voor engelsche kinderen onbruikbaar wordt." Deze grief is reeds daarom ongegrond, dat verreweg de meeste uitlanders, al rekenen de britsche statistieken hen tot de Engelschen, uit de Kaapkolonie komen waar hollandsch de taal van $\frac{2}{3}$ der bevolking is; volgens Sir Jacobus de Wet, britsch agent te Pretoria, behoorden in 1891 tot de uitlanders niet meer dan 9000 geboren in Groot-Britannië.¹⁾ Maar vooral, er is geen rijk ter wereld aan te wijzen, waar het staatsonderwijs wordt gegeven in een andere dan de landstaal. Door deze grief geven de ontevredenen blijk Engelschen te willen blijven, niet te willen opgaan in het transvaalsche volk.

Dat de transvaalsche regeering het hun niet gemakkelijk gemaakt heeft, het kiesrecht voor den beslissenden Eersten Volksraad te verkrijgen, door hen eerst 12 jaren na hun naturalisatie, welke 2 jaren na hun inschrijving bij den veldcornet als inwoners kan geschieden, verkiesbaar en kiesgerechtigd te verklaren,²⁾ is dus niet alleen begrijpelijk, maar na de vijandschap, die de Boeren van 1836 af van Engeland hebben ondervonden, zelfs een maatregel van noodzakelijk zelfbehoud.³⁾ Doch dit is juist de hoofdgrief der engelsche onderdanen. Ten einde het

¹⁾ *Nieuwe Rotterd. Courant*, 4 Jan. 1896.

²⁾ Door de instelling te hunnen bate van den Tweeden Volksraad, waarvoor het kiesrecht gemakkelijk, nl. dadelijk na hun nationalisatie, is te verkrijgen en waarvoor zij 2 jaar later verkiesbaar zijn, hebben de uitlanders reeds een, zij het ook niet beslissend, aandeel in het bestuur.

³⁾ Ook Pierre Leroy Beaulieu erkent dit. (*Revue des Deux Mondes* 1896 p. 840.)

heft in handen te krijgen en de britsche vlag binnen te halen, moet de Volksraad worden omgezet, en daartoe is voor hen natuurlijk het kiesrecht noodig. Officiëel verklaarde C. Leonard, de groote Johannesburger, toe te stemmen in drie voorwaarden: twee-jarig verblijf, eed van getrouwheid aan de republiek en een censusbepaling. Doch inderdaad streeft men ernaar, dat ieder blanke die lezen en schrijven kan *ipso facto* het stemrecht krijgt: „dit zou aan het anglo-saksische element „ongetwijfeld een overweldigende meerderheid geven,” zegt Seaver naief openhartig. Van een, ook in Nederland geeischte, persoonlijke naturalisatie door de wetgevende macht wil de uitlanderpartij niets weten. Het kiesrecht verlangt zij zelfs zonder naturalisatie en zij ziet er ook niet tegen op, zulken onbeschaamden staatsrechtelijken onzin te uiten. „No taxation without representation!” is hun motto. Er is ook beweerd, dat naturalisatie toch een beroep op Engeland niet zou buitensluiten, daar de Engelschman volgens de wet van zijn land nooit zou kunnen ophouden britsch onderdaan te zijn, ook al liet hij zich in een ander staatsverband opnemen. De *naturalisation-act* van 1870 heeft echter dit punt geregeld door te bepalen, in de „sections” 6 en 17, dat een britsch onderdaan zijn nationaliteit verliest, zoo hij niet minderjarig, krankzinnig, onnoozel of een getrouwde vrouw zijnde (m. a. w. de betrokken persoon moet bekwaam zijn rechtshandelingen te verrichten), vrijwillig in een vreemd land wordt genaturaliseerd. Naturalisatie bedoelt deel gaan uitmaken van een andere natie, daarin opgaan. En wat kenmerkt een natie? Een gezamenlijk verleden¹⁾ en de wensch

¹⁾ Deze drie woorden zijn van Renan, 20 jaar geleden in een lezing te Rotterdam uitgesproken; hij vergat m. i den tweeden eisch.

eener gezamenlijke toekomst. Hoe kunnen dan de Engelschen op naturalisatie aanspraak maken, zonder welke geen kiesrecht mogelijk is? „Het is een uitzondering, zegt Pierre Leroy-Beaulieu ¹⁾, wanneer de uitlander zijn gezin meebrengt; hij wil spoedig rijk worden en dan terugkeeren. Quand ils auront extrait tout l'or, ils se retireront”.

De Amerikanen, vele Australiërs en de meeste Kapenaars zijn volstrekt niet tegen de wetgeving der Boeren, en evenmin de Franschen, die volgens het engelsche blad *Statist* ^{2/5} van het gezamenlijk kapitaal der mijnen bezitten en daardoor een groot deel der belastingen opbrengen. Dit blad berekent, dat $12\frac{1}{2}\%$ in duitsche handen is, zoodat er voor Engeland slechts $47\frac{1}{2}\%$ overblijft, nog niet de helft!

Een derde grief geldt corruptie onder de ambtenaren, en treft dus zoowel de Kapenaars zelven, de meerderheid der ambtenaarswereld uitmakende, als helaas ook Boeren en Nederlanders.

Op deze laatsten zijn de uitlanders inzonderheid gebeten. Naijver van de minder geschoolde Kapenaars, gekwetste trots van de Engelschen, gebrek aan zelfstandig pogen bij de Hollanders en mogelijk ook het gehalte van vele hunner, mogen daartoe samengewerkt hebben. „Wanneer het tot vechten komt”, zegt Seaver, „wee den Boer, maar nog meer wee zijn hollandsche bondgenooten. Het nederlandsch element is algemeen verafschuwd, gewantrouwd en veracht. De dag is niet meer verre, dat Boer en Afrikaander hem van hun haard zullen verdrijven. Hij is het verderf voor het land. De Hollander, ziedaar de vijand”, roept hij uit in onze taal.

Dat gelukkig deze gevoelens niet zijn gewettigd, blijkt

¹⁾ *Revue des Deux-Mondes* s 45 Febr. 1896.

reeds daaruit, dat de feiten waarop men zich beroept, telkens onjuist zijn voorgesteld. Onze landgenoot mr. Leyds, „this polished, clever and highly educated lawyer, the determined opponent of our race, is, zegt hij, tegelijk staatssecretaris en vertegenwoordiger der Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Spoorwegmaatschappij”, terwijl integendeel de heer Leyds vertegenwoordiger is der regeering bij de maatschappij. Deze met bekwaamheid, onbaatzuchtigheid en karakter bestuurde onderneming, die aan de republiek in de jongste troebelen onschatbare diensten heeft bewezen, zou zijn een „burlesque and travesty van de meest elementaire beginselen van het spoorwegwezen.” Telkens hoort men klagen over de „nederlandsche monopolisten”. Doch bij de monopolies, die de regeering sedert 1881 gemeend heeft aan verschillende nationaliteiten te moeten uitreiken ten einde nijverheidsondernemingen in het land te doen ontstaan en te voorkomen, dat alle groote ondernemingen in handen van Engelschen zouden vallen, steeds gevolgd door eischen der britsche regeering, zijn de Nederlanders volstrekt niet bijzonder bevoorrecht, de Duitschers veel meer ¹⁾; en spoorwegen zijn, behalve door Nederlanders, ook door anderen aangelegd (Selati). Eindelijk wordt ach en wee geroepen over de schatten, door Nederlanders uit de Transvaal weggehaald en in weelde verteerd aan de boorden van den Amstel.

Sancta simplicitas! Ware het maar zoo! Zeker, duizenden Nederlanders vinden in de Zuid-Afrikaansche Republiek een goed stuk brood. Doch de Hollanders, die, niet ten

¹⁾ De zoogen. *Eerste Fabrieken* bijv. (zie H. P. N. Muller's *Zuid-Afrika* blz. 169/170), die sterke dranken vervaardigen en daaraan schatten verdienen. 20 % was het laatste dividend.

koſte hunner aandeelhouders, in afrikaanſche zaken groote fortuinen verwierven, zijn te tellen. En onze effectentrommels ſpreken bijna nooit van winſten maar geregeld van verliezen door nederlandsche maatschappijen in Afrika geleden. Tegenover enkele, niet groote compagniën, die tegenwoordig bevredigend werken, ſtaan een reeks andere, welker aandeelen ver onder pari genoteerd zijn of zelfs (het beeld is niet van mij), als men er zijn ſigaar aan opſteekt, een goed koope lucifer opleveren. Treurig is het te moeten erkennen en ondervinden, dat het bedrijf van de nederlandsche afrikaanſche maatschappijen gezamenlijk niet alleen zeer klein is, maar aan ons land veel meer geld heeft gekoſt dan opgeleverd. En dat niet tegenſtaande Transvaal in het laaſte decennium voor geldverdieneu een uniek terrein is geweest!

Wil men in dit opzicht den nederlandschen naam verheffen en met voordeel arbeideu, dan zal men zich allereeerſt terdege vergewiſſen omtrent de volkomen eerlijkheid van de vertegenwoordigers van nieuwe ondernemingen. Men zal zich houden aan het elementaire beginsel, dat tegenwoordig niet met de reizende en trekkende Engelschen en Duitschers kan worden geconcurrereu, wanneer men zelf het veld van werkzaamheid niet door aanschouwing kent. Men zal bedenken, dat elke tak van handel evengoed een eigen opleiding eiſcht als elke tak van wetenschap.

Doch wij hebben in Zuid-Afrika belangen, ver verheven boven dubbeltjes-kweſties. Wanneer in de eerſte dagen des jaars er opwinding was in de harten van ons Nederlanders, in onze geſprekken, onze pers, dan vond dit zijn aanleiding daarin, dat wij in de mishandeling der Transvaal ons zelveu getrapt voelden, en in haar reede overwinning en ſtaatsmanskunde een bewijs der kracht zien van ons

ras, dat ons bemoedigt en verheft. Wanneer Nederland doet wat het kan om de Boeren te steunen, dan volgt het niet alleen een politiek van het hart, maar evenzeer van het hoofd. De belangen gaan samen.

Veel kan door ons geschieden, veel ingehaald worden, nu Jameson de klok der verengelsching van Transvaal teruggezet heeft naar de dagen van Amayuba, naar 1881.

Dat vermeerdering van mannen als b. v. dr. Leyds ¹⁾ is gebleken en dr. Coster zal blijken te zijn, een zegen voor Transvaal zou wezen; dat ook toevoer van mindere broeders dan zij, mits hun vak, zij het nog zoo eenvoudig, grondig verstaande, voor beide partijen nuttig zal werken; dat bekwame werklieden, die er veel zouden verdienen, ²⁾ er op hun plaats zouden zijn en, gewoonlijk niet gemakkelijk hun nationaliteit afleggend, een gewenschte versterking van hollandsche ras zouden vormen, dit alles behoeft geen nieuw betoog.

Nederlandsche onderwijzers voorts zijn er veel te weinig; willen zij de kaapsche en engelsche collega's gaan vervangen, waarmede men zich nu behelpen moet, zij zullen een gevaar voor onze nationaliteit en onze taal afwenden, en een werkkring vinden, loonend in meer dan één opzicht.

Op het belang der instandhouding onzer taal werd dezer dagen met welsprekendheid gewezen. Inderdaad, de strijd voor de taal is de strijd voor het ras. Een onschatbaren dienst nu zou men bewijzen aan de voortleving

¹⁾ Volgens de *Contemporary Review* van Maart 1896 „schoonzoon van Kruger”!

²⁾ De werkman, die zijn ambacht goed kent, verdient volgens Leroy-Beaulieu f12 à 15 per dag en behoeft slechts f2.50 à f3 uit te geven. Maar de drank en het spel doen hem veel verliezen. Voor een paardenwedren te Johannesburg werden 64800 toegangskarten van £ 1 verkocht!

en uitbreiding onzer taal in de verte, met een eenvoudiger spelling. Zelfs bij de best opgevoede Nederlanders is het een zeldzaamheid een foutelooze spelling aan te treffen, en haast niemand weet zonder woordenboek zijn weg te vinden in den doolhof van *n*'s, dubbele en enkele *e*'s en *o*'s, geslachten enz. Hoe kan men dat dan van menschen in de tropen verwachten? Het is daar te warm voor woordenboeken. Waarlijk, indien de scheppers onzer spelling hadden beseft wat zij vergden van minder taalkundige hoofden, men zou met de Schrift van hen hebben kunnen getuigen „ende de geleerdheid is hun tot razernij geworden.” Aan de oud-hollandsche Goudkust bleek men enkele jaren geleden nog zoo aan Holland gehecht, dat de Nederlander zich bij zijn ontvangst de oogen voelde vochtig worden; Hollandsch werd nog veel gesproken, doch in het Engelsch werd geschreven, de hollandsche spelling was den getrouwen te moeilijk. Zoo verdwijnt daar onze taal evenals zij overal zal verdwijnen, waar zij de concurrentie heeft te weerstaan van een redelijker, eenvoudiger spelling. Zoo gaat het ook in de Kaapkolonie.

Dan is er de kwestie der universiteitsexamens. De ontwikkeling van volken gaat van boven naar beneden; geen beter middel tot handhaving van ons ras, dan de toekomstige leiders der Boeren in de impressionabele jaren der jeugd nederlandsche wetenschap en nederlandschen geest bij te brengen. Vergeefs heeft sedert tal van jaren de hoogleeraar Spruyt, met de trouwe vaderlandsliefde en den onverdroten ijver, door hem in zijn streven voor onze zuid-afrikaansche belangen ten toon gespreid, gepoogd dit in de hand te werken. Doch de nederlandsche wetgever verspert de deur onzer hoogeschole door een aantal eischen, die, hoe gewenscht mis-

schien voor Nederlanders, de vreemdelingen weren. Zoo gaan Zuid-Afrikanen, Japanners, enz. in Engeland studeeren en in Duitschland, waar de universiteiten rekening houden met het verschil tusschen toestanden en behoeften in eigen land en den vreemde, waar aan den vreemdeling niet lagere doch andere eischen worden gesteld dan aan den landgenoot. Terwijl aan onze hoogeschoolen het aankomen van een vreemd student den omvang van een evenement aanneemt, bestaat er onder de tientallen duitsche universiteiten niet één, waar niet eenige, meest zelfs een groot aantal vreemdelingen studeeren. Het antwoord dat vrijgevigheid niet zou passen in ons stelsel, herinnert aan het legendarisch gezegde van een ouden boekhouder eener bekende groote rotterdamsche handelsfirma, die, toen zijn patroons hem spraken van een nieuwe, ingewikkelde transactie, antwoordde: „die zaak kan niet gedaan worden, want zij kan niet worden geboekt”. Aan de vruchten kent men den boom. En het blijkt niet, dat de nederlandsche wetenschap met haar eng beknelde opleiding nu juist zoo ver verheven zou zijn boven de duitsche en engelsche, of boven de nederlandsche in de dagen onzer republiek, toen Lugdunum Batavorum nog een internationale hoogeschool was.

Meer nog valt er te doen. Het is ten deele reeds door bevoegder pen aangegeven en worde andersdeels aangetoond door hen die Zuid-Afrika in den jongsten tijd hebben gezien.

Aanhoudende voorlichting omtrent zuid-afrikaansche zaken, uit betrouwbare, zich ter plaatse bevindende bron, is voor ons noodzakelijk; in deze dagen ondervindt men het hoe moeilijk het is die hier te krijgen. De heer Beelaerts is hier niet geaccrediteerd, de consul-generaal

der Zuid-Afrikaansche Republiek woont niet in een onzer centra. Zou het nu onbescheiden zijn, op spoedige en veelvuldige berichten van onzen jongen bezoldigden consul-generaal te Pretoria te hopen? Over oude streken, waar de zaken reeds lang haar zetting hebben genomen en waar wij weinig belangen hebben, mogen de gewone consulaire verslagen, die veelal bijkans een jaar en langer na dato verschijnen, volstaan, — voor Transvaal daarentegen, waar de toestanden haast met den dag veranderen en dat voor ons veel grooter belang heeft dan zelfs vele landen waar wij gevolmachtigde ministers hebben, bezitten zij geen andere dan geschiedkundige waarde. Oostenrijk, Duitschland en andere landen laten zich door hun consuls vele malen in het jaar, somtijds maandelijks, inlichten en behouden die rapporten niet voor den minister en zijn ambtenaren, doch geven die uit tot nut van het algemeen. De taak der consuls is een andere dan die der diplomaten.

Zouden wij ons nu in onze pogingen laten weerhouden door de vrees dat onze regeering, uit angst voor Engeland, het daarbij aan haar steun zou laten ontbreken, waar die noodzakelijk is? Dit mogelijk te achten, is haar beleedigen. Het is waar, de staatsman had gelijk, die, gewezen op het belang in het diplomatiek verkeer van een krachten, bondigen en eleganten betoogtrant, antwoordde, daaraan inzonderheid waarde te hechten, indien die werd gesteund door een krachtige, bondige en elegante vloot. Het is waar, wij Nederlanders, die jaarlijks karrevrachten goudstukken storten in de militaire kassen, hooren ons toefluisteren, dat wij ons tegenover den vreemde tot minzame en voorzichtige vertoogen moeten bepalen, daar ons leger en onze vloot in gebrekkigen, half ge-

regelden staat verkeer. Doch daarentegen zijn wij gerustgesteld door de verzekering van deskundige zijden, dat leger en vloot volkomen in staat zijn het noodigste, dat is de verdediging, te waarborgen. En vooral, ook zonder wapengekletter, ook zonder groot grondgebied, kunnen staten hun internationale belangen verdedigen. Natuurlijk wordt hier niet bedoeld op kwestietjes als de scheidsrechterlijke uitspraak over een eventueele schadevergoeding aan de *Costa Rica-Packet*, doch op onzen welgelukten strijd met Frankrijk over het Lawagebied, op het hardnekkige verzet van Portugal, veel kleiner en zwakker dan wij, waardoor het zich althans iets van het begeerde west- en oost-afrikaansche gebied wist te verzekeren; inzonderheid op de dagen toen de duitsche *agent-provocateur* Wohlgemuth door de zwitserse regeering werd gearresteerd, en deze, Bismarck's dreigementen met wapeningen beantwoordend, door haar krachtige en vaderlandslievende houding aan haar rechtvaardige zaak de overwinning wist te verschaffen. Gedoeld wordt verder op de groote politiek, die koning Leopold, zich nu bij Frankrijk dan bij Engeland aansluitend, heelemaal zonder vloot, voor zijn Congostaat drijft. En het blijkt niet dat België minder geldt dan wij, in den raad der volken; mag men een nederlandsch voornaam staatsman en een onzer oudste diplomaten gelooven, dan is zelfs het omgekeerde het geval. Gedoeld wordt eindelijk op de tegenwoordige houding van het zwakke Venezuela en Brazilië. Engeland heeft waarlijk over ons geen klagen. Wij hebben het onze bezittingen ter kuste van Guinea geschonken, waarvoor wij zijn beloond met het verlof tot het ondernemen van den Atjeh-oorlog. Noord-oost-Borneo lieten wij gedwee door Engeland in bezit

nemen en ons Indië daardoor ook in het noorden insluiten, ofschoon, toen bij de behandeling van den afstand der Goudkust de commissie van rapporteurs ¹⁾ aan de regeering gevraagd had, waarom niet was bedongen dat Engeland zou afzien van afzien van alle vertoogen tegen uitbreiding onzer souvereiniteit over alle eilanden waar wij gevestigd waren en daarbij op Borneo had gewezen, de nederlandsche regeering geantwoord had, dat geen bezwaren daartegen van Engeland te wachten waren, met andere woorden, dat Engeland afzag van eigen vestiging of uitbreiding aldaar. De minister De Willebois heeft vergund, dat Engeland naast onze regeering optrad, ter verlossing van de door Atjehers gevangen bemanning der Nisero. En, in geheel anderen geest, heeft Hare Majesteit de Regentes, spoedig nadat de engelsche regeering Jameson en Rhodes had gedésavouéerd, grootmoedig aan den engelschen minister de hooge eer bewezen een feest ten zijnent bij te wonen. Voor Engeland is daarom reeds onze vriendschap niet onverschillig, omdat het groote belangen heeft in onze koloniën, veel meer dan wij in de zijne. Indien ooit een volk belangen te verdedigen heeft in den vreemde, dan hebben wij het in Transvaal. Moreele en materieele! Waar Sir J. de Wet het aantal daar wonende Nederlanders op 1420 schat in 1891, noemt hij een cijfer dat in elk geval nu veel te klein is, want alleen de Zuid-Afrikaansche Spoorwegmaatschappij heeft er meer in haar dienst²⁾. En er is tegenwoordig onder de met het hoofd werkende klasse in Nederland

¹⁾ *Voorloopig verslag* 1870, bladz. 18.

²⁾ In 1895 zond zij niet minder dan 335 Nederlanders voor haar dienst uit, daargelaten al degenen die op eigen gelegenheid naar Transvaal gingen en daar door de maatschappij zijn aangesteld.

haast niemand, die geen bloedverwant of kennis in Transvaal heeft. In deze maatschappij en andere ondernemingen steken millioenen nederlandsch kapitaal. Dat die belangen ernstig door een revolutie zouden worden bedreigd, en dat engelsche occupatie, gezwegen nog van de veel grootere moreele belangen die ons ras heeft bij zijn afrikaanschen loot, aan duizenden nederlandsche staats- en spoorwegambtenaren in Transvaal hun betrekking zou kosten, behoeft geen betoog. Grooten dank zijn wij daarom verschuldigd aan Kruger en zijn ambtenaren, aan generaal Joubert en zijn commando, die dit verijdelden. Voor het oogenblik is het gevaar voorbij. De steun, die Kruger zonder een oogenblik weifeling van vrijstaatsche hulptroepen en van natalsche Boeren ontving, de hem sympathieke houding der kaapsche Boeren, zijn voor Engeland opnieuw, als in 1881, een waarschuwing en een remschoen. Doch de lucht is nog niet geheel opgeklaard, storm blijft nog mogelijk. Men spreekt in Engeland zelfs openlijk de hoop uit, dat het verdwijnen van het wild het opgroeiend Boerengeslacht de gelegenheid zal ontnemen het voorbeeldelooze schot hunner vaderen te leeren navolgen. Komt het onweer werkelijk aanzetten, dan mogen wij de verdediging onzer belangen, gelukkig samengaande met die der republiek, met gerustheid van onze regeering verwachten. Zeker zal zij daarbij niet alleen staan. Er is haast geen blad op het vasteland van Europa, dat in deze dagen niet de partij der Boeren heeft gekozen. En al heeft het sympathieke telegram van den duitschen keizer aan president Kruger niet het, immers reeds daarvóór te kennen gegeven, desavoueren door de londensche regeering van Rhodes en Jameson ten gevolge gehad, zooals men in Duitschland heeft

beweerd, — het is een waarborg voor de toekomst.

Wat Nederland tot nog toe deed voor Transvaal, geschiedde bijna uitsluitend door ons volk. Voor onze regeering waren de Transvalers langen tijd slechts vreemdelingen, hun staat niet meer dan een spaansche amerikaansche republiek. De minister Huyssen van Kattendyke liet de trekboeren in den steek, die in 1842 op de nederlandsche regeering een beroep deden ¹⁾. Lang na anderen zond onze regeering een consulairen vertegenwoordiger naar Pretoria; lang na anderen aan Kruger een grootkruis, trouwens meer een beleefdheid dan een onderscheiding, waar zulk een man een orde meer eert dan hij er door geëerd wordt ²⁾. Ons lint „strekken tot belooning van uitstekende daden van moed beleid en trouwe” ³⁾ draagt de keizer van Duitschland, die nooit in het vuur is geweest. Wanneer krijgt de overwinnaar van Krugersdorp de Militaire Willemsorde?

DEN HAAG, Januari — Februari 1896.

¹⁾ Zie H. P. N. Muller, *Zuid-Afrika*, Leiden 1889, bladz. 199.

²⁾ Volksraadsbesluit van 28 Aug. 1884: „De Volksraad erkent met dankbaarheid de eer door Z. M. den Koning van Portugal den Staatspresident, den Commandant-Generaal en den Staatssecretaris bewezen, door hen te begiftigen met orden. De onderscheiding beschouwt de Volksraad als een eer in hen aan het volk der Zuid-Afrik. Republiek bewezen.” De Ned. Leeuw werd Kruger eerst gebracht in den zomer van 1890, door den tegenwoordigen Gouverneur van Suriname Jhr. Mr. T. van Asch van Wijck, die voor zaken naar Transvaal kwam.

³⁾ Bewoordingen van de wet van 30 April 1815 art. I, waarbij de Willemsorde werd ingesteld. Zij zegt verder o. a.: „Deze orde zal in bijzondere gevallen ook kunnen worden gegeven aan vreemde militairen niet in nederlandschen dienst.”

**THE CHARTER OF THE
BRITISH SOUTH AFRICA COMPANY.**

VICTORIA, by the Grace of God, of the United Kingdom of Great Britain and Ireland, Queen, Defender of the Faith.

To all to whom these presents shall come, greeting: —

Whereas, a humble Petition has been presented to us in our Council by the most noble James Duke of Abercorn, Companion of the most honourable Order of the Bath; the most noble Alexandre William George, Duke of Fife, Knight of the most ancient and most noble Order of the Thistle, Privy Councillor; the Right Honourable Edric Frederick Lord Gifford, V. C.; Cecil John Rhodes, of Kimberley, in the Cape Colony, Member of the Executive Council and of the House of Assembly of the Colony of the Cape of Good Hope; Alfred Beit, of 29 Holborn Viaduct, London, merchant; Albert Henry George Grey, of Howick, Northumberland, Esquire; and George Cawston, of 18 Lennox Gardens, London, Esquire, barrister-at-law.

And whereas the said Petition states amongst other things: —

That the petitioners and others are associated for the purpose of forming a Company or Association, to be incorporated, if to us should seem fit, for the objects in the said petition set forth, under the corporate name of the British South Africa Company.

That the existence of a powerful British Company, controlled by those of our subjects in whom we have confidence, and having its principal field of operations in that region of South Africa lying to the north of Bechuanaland, and to the west of Portuguese East Africa, would be advantageous to the commercial and other interests of our subjects in the United Kingdom and in our Colonies.

That the Petitioners desire to carry into effect divers concessions and agreements which have been made by certain of the chiefs and tribes inhabiting the said region, and such other concessions, agreements,

grants, and treaties as the Petitioners may hereafter obtain within the said region, or elsewhere, in Africa, with the view of promoting trade, commerce, civilisation, and good government (including the regulation of liquor traffic with the natives), in the territories which are, or may be, comprised or referred to in such concessions, agreements, grants, and treaties, as aforesaid.

That the Petitioners believe that, if the said concessions, agreements, grants, and treaties can be carried into effect, the condition of the natives inhabiting the said territories will be materially improved and their civilisation advanced, and an organisation established which will tend to the suppression of the slave trade in the said territories, and to the opening up of the said territories to the immigration of Europeans, and to the lawful trade and commerce of our subjects and of other nations.

That the success of the enterprise in which the Petitioners are engaged would be greatly advanced, if it should seem fit to us to grant them our Royal Charter of Incorporation as a British Company under the said name or title, or such other name or title, and with such powers as to us may seem fit for the purpose of more effectually carrying into effect the objects aforesaid.

That large sums of money have been subscribed for the purposes of the intended Company by the Petitioners and others, who are prepared also to subscribe or to procure such further sums as may hereafter be found requisite for the development of the said enterprise, in the event of our being pleased to grant to them our Royal Charter of incorporation as aforesaid.

Now, therefore, we, having taken the said Petition into our Royal consideration in our Council, and being satisfied that the intentions of the Petitioners are praiseworthy and deserve encouragement, and that the enterprise in the Petition described may be productive of the benefits set forth therein, by our prerogative Royal and of our especial grace, certain knowledge, and mere motion, have constituted, erected, and incorporated, and by this our Charter for us and our heirs and Royal successors do constitute, erect, and incorporate into one body, politic and corporate, by the name of the British South Africa Company, the said James. Duke of Abercorn, Alexander William George, Duke of Fife, Edric Frederick, Lord Gifford, Cecil John Rhodes, Alfred Beit, Albert Henry George Grey, and George Cawston, and such other persons and such bodies as from time to time become and are members of the body politic and corporate by these presents constituted, erected,

and incorporated with perpetual succession and a common seal, with power to break, alter, or renew the same at discretion, and with the further authorities, powers, and privileges conferred, and subject to the conditions imposed by this our Charter. And we do hereby accordingly will, ordain, give, grant, constitute, appoint, and declare as follows (that is to say):

1. The principal field of the operations of the British South Africa Company (in this our Charter referred to as "the Company") shall be the region of South Africa lying immediately to the north of British Bechuanaland, to the north and west of the South African Republic and to the west of the Portuguese dominions.

2. The Company is hereby authorised and empowered to hold, use, and retain for the purposes of the Company, and on the terms of this our Charter, the full benefit of the concessions and agreements made as aforesaid, so far as they are valid, or any of them, and all interests, authorities, and powers comprised or referred to in the said concessions and agreements. Provided always that nothing herein contained shall prejudice or affect any other valid and subsisting concessions or agreements which may have been made by any of the chiefs or tribes aforesaid. And in particular nothing herein contained shall prejudice or affect certain concessions granted in and subsequent to the year 1880, relating to the territory usually known as the District of the Tati, nor shall anything herein contained be construed as giving any jurisdiction, administrative or otherwise, within the said District of the Tati, the limits of which district are as follows, viz.: — From the place where the Shasi River rises to its junction with the Tati and Ramaquaban Rivers, thence along the Ramaquaban River to where it rises, and thence along the watershed of those rivers

3. The Company is hereby further authorised and empowered, subject to the approval of one of our principal Secretaries of State (herein referred to as "our Secretary of State") from time to time, to acquire by any concession, agreement, grant, or treaty, all or any rights, interests, authorities, jurisdictions, and powers of any kind or nature whatever, including powers necessary for the purposes of government, and the preservation of public order in or for the protection of territories, lands, or property comprised or referred to in the concessions and agreements made as aforesaid or affecting other territories, lands, or property in Africa, or the inhabitants thereof, and to hold, use, and exercise such territories, lands, property, rights, interests, autho-

rities, jurisdictions. and powers respectively, for the purposes of the Company and on the terms of this our Charter.

4. Provided that no powers of government or administration shall be exercised under or in relation to any such last-mentioned concession, agreement, grant, or treaty, until a copy of such concession, agreement, grant, or treaty, in such form and with such maps or particulars as our Secretary of State approves, verified as he requires, has been transmitted to him, and he has signified his approval thereof either absolutely or subject to any conditions or reservations. And provided also that no rights, interests, authorities, jurisdictions, or powers of any description shall be acquired by the Company within the said District of the Tati as hereinbefore described without the previous consent in writing of the owners for the time being of the concessions above referred to relating to the said district, and the approval of our Secretary of State.

5. The Company shall be bound by and shall fulfil all and singular the stipulations on its part contained in any such concession, agreement, grant, or treaty as aforesaid, subject to any subsequent agreement affecting those stipulations approved by our Secretary of State.

6. The Company shall always be and remain British in character and domicile, and shall have its principal office in Great Britain, and the Company's principal representative in South Africa, and the Directors shall always be natural-born British subjects or persons who have been naturalised as British subjects by or under Act of Parliament of our United Kingdom; but this Article shall not disqualify any person nominated a Director by this our Charter, or any person whose election as Director shall have been approved by our Secretary of State, from acting in that capacity.

7. In case at any time any difference arises between any chief or tribe inhabiting any of the territories aforesaid and the Company, that difference shall, if our Secretary of State so require, be submitted by the Company to him for his decision, and the Company shall act in accordance with such decision.

8. If at any time our Secretary of State thinks fit to dissent from or object to any of the dealings of the Company with any foreign Power, and to make known to the Company any suggestion founded on that dissent or objection, the Company shall act in accordance with such suggestion.

9. If at any time our Secretary of State thinks fit to object to the

exercise by the Company of any authority, power, or right within any part of the territories aforesaid, on the ground of there being an adverse claim to or in respect of that part, the Company shall defer to that objection until such time as any such claim has been withdrawn or finally dealt with or settled by our Secretary of State.

10. The Company shall to the best of its ability preserve peace and order in such ways and manners as it shall consider necessary, and may with that object make ordinances (to be approved by our Secretary of State), and may establish and maintain a force of police.

11. The Company shall to the best of its ability discourage and, so far as may be practicable, abolish by degrees any system of slave trade or domestic servitude in the territories aforesaid.

12. The Company shall regulate the traffic in spirits and other intoxicating liquors within the territories aforesaid, so as, as far as practicable, to prevent the sale of any spirits or other intoxicating liquor to any natives.

13. The Company as such, or its officers as such, shall not in any way interfere with the religion of any class or tribe of the peoples of the territories aforesaid or of any of the inhabitants thereof, except so far as may be necessary in the interests of humanity, and all forms of religious worship or religious ordinances may be exercised within the said territories, and no hindrance shall be offered thereto except as aforesaid.

14. In the administration of justice to the said peoples or inhabitants, careful regard shall always be had to the customs and laws of the class, or tribe, or nation to which the parties respectively belong, especially with respect to the holding, possession, transfer, and disposition of lands and goods, and testate or intestate succession thereto, and marriage, divorce, and legitimacy, and other rights of property and personal rights, but subject to any British laws which may be in force in any of the territories aforesaid, and applicable to the peoples or inhabitants thereof.

15. If at any time our Secretary of State thinks fit to dissent from or object to any part of the proceedings or system of the Company relative to the peoples of the territories aforesaid, or any of the inhabitants thereof, in respect of slavery or religion or the administration of justice, or any other matter, he shall make known to the Company his dissent or objection, and the Company shall act in accordance with his directions duly signified.

16. In the event of the Company acquiring any harbour or harbours, the Company shall freely afford all facilities for or to our ships therein without payment except reasonable charges for work done or services rendered or materials or things supplied.

17. The Company shall furnish annually to our Secretary of State, as soon as conveniently may be after the close of the financial year, accounts of its expenditure for administrative purposes, and of all sums received by it by way of public revenue, as distinguished from its commercial profits, during the financial year, together with a report as to its public proceedings, and the condition of the territories within the sphere of its operations. The Company shall also, on or before the commencement of each financial year, furnish to our Secretary of State an estimate of its expenditure for administrative purposes, and of its public revenue (as above defined) for the ensuing year. The Company shall, in addition, from time to time, furnish to our Secretary of State any reports, accounts, or information with which he may require to be furnished.

18. The several officers of the Company shall, subject to the rules of official subordination and to any regulations that may be agreed upon, communicate freely with our High Commissioner in South Africa, and any others of our officers, who may be stationed within any of the territories aforesaid, and shall pay due regard to any requirements, suggestions, or requests which the said High Commissioner or other officers shall make to them or any of them, and the Company shall be bound to enforce the observance of this Article.

19. The Company may hoist and use on its buildings and elsewhere in the territories aforesaid, and on its vessels, such distinctive flag indicating the British character of the Company as our Secretary of State and the Lords Commissioners of the Admiralty shall from time to time approve.

20. Nothing in this our Charter shall be deemed to authorise the Company to set up or grant any monopoly of trade, provided that the establishment of or the grant of concessions for banks, railways, tramways, docks, telegraphs, waterworks, or other similar undertakings or the establishment of any system of patent or copyright approved by our Secretary of State, shall not be deemed monopolies for this purpose. The Company shall not, either directly or indirectly, hinder any Company or persons who now are, or hereafter may be, lawfully and peaceably carrying on any business concern or venture within the said district of the Tati hereinbefore described, but shall, by permitting

and facilitating transit by every lawful means to and from the district of the Tati, across its own territories, or where it has jurisdiction in that behalf, and by all other reasonable and lawful means, encourage, assist, and protect all British subjects who now are, or hereafter may be, lawfully and peaceably engaged in the prosecution of a lawful enterprise within the said district of the Tati.

21. For the preservation of elephants and other game, the Company may make such other regulations and (notwithstanding anything hereinbefore contained) may impose such licence duties on the killing or taking of elephants or other game as they may think fit; provided that nothing in such regulations shall extend to diminish or interfere with any hunting rights which may have been, or may hereafter be, reserved to any native chiefs or tribes by treaty, save so far as any such regulations may relate to the establishment and enforcement of a close season.

22. The Company shall be subject to and shall perform and undertake all the obligations contained in or undertaken by ourselves under any treaty, agreement, or arrangement between ourselves and any other State or Power, whether already made or hereafter to be made. In all matters relating to the observance of this Article, or to the exercise within the Company's territory for the time being of any jurisdiction exercisable by us under the Foreign Jurisdiction Acts, the Company shall conform to and observe and carry out all such directions as may from time to time be given in that behalf by our Secretary of State, and the Company shall appoint all necessary officers to perform such duties, and shall provide such Courts and other requisites as may from time be necessary for the administration of justice.

23. The original share capital of the Company shall be £ 1.000.000, divided into 1.000.000 shares of £ 1 each.

24. The Company is hereby further specially authorised and empowered for the purposes of this our Charter from time to time —

I. — To issue shares of different classes or descriptions, to increase the share capital of the Company, and to borrow moneys by debentures or other obligations.

II. — To acquire and hold, and to charter or otherwise deal with, steam vessels and other vessels.

III — To establish or authorise banking companies and other companies, and undertakings or associations of every description, for purposes consistent with the provisions of this our Charter.

IV. — To make and maintain roads, railways, telegraphs, harbours, and any other works which may tend to the development or improvement of the territories of the Company.

V. — To carry on mining and other industries, and to make concessions of mining, forestal, or other rights.

VI. — To improve, develop, clear, plant, irrigate, and cultivate any lands included within the territories of the Company.

VII. — To settle any such territories and lands as aforesaid, and to aid and promote immigration.

VIII. — To grant lands for terms of years or in perpetuity, and either absolutely or by way of mortgage or otherwise.

IX. — To make loans or contributions of money or money's worth for promoting any of the objects of the Company.

X. — To acquire and hold personal property.

XI. — To acquire and hold (without licence in mortmain or other authority than this our Charter) lands in the United Kingdom, not exceeding five acres in all, at any one time for the purposes of the offices and business of the Company, and (subject to any local law) lands in any of our colonies or possessions and elsewhere, convenient for carrying on the management of the affairs of the Company, and to dispose from time to time of any such lands when not required for that purpose.

XII. — To carry on any lawful commerce, trade, pursuit, business operations, or dealing whatsoever in connection with the objects of the Company.

XIII. — To establish and maintain agencies in our colonies and possessions, and elsewhere.

XIV. — To sue and be sued by the Company's name of incorporation, as well in our Courts in our United Kingdom, or in our Courts in our colonies or possessions, or in our Courts in foreign countries or elsewhere.

XV. — To do all lawful things incidental or conducive to the exercise or enjoyment of the rights, interests, authorities, and powers of the Company in this, our Charter, expressed or referred to, or any of them.

25. Within one year after the date of this, our Charter, or such extended period as may be certified by our Secretary of State, there shall be executed by the members of the Company for the time being a Deed of Settlement, providing as far as necessary for —

I. — The further definition of the objects and purposes of the Company.

II. — The classes or descriptions of shares into which the capital of the Company is divided, and the calls to be made in respect thereof, and the terms and conditions of membership of the Company.

III. — The division and distribution of profits.

IV. — General Meetings of the Company; the appointment by our Secretary of State (if so required by him) of an Official Director, and the number, qualification, appointment, remuneration, rotation, removal, and powers of Directors of the Company, and of other officers of the Company.

V. — The registration of members of the Company, and the transfer of shares in the capital of the Company.

VI. — The preparation of annual accounts to be submitted to the members at a General Meeting.

VII. — The audit of those accounts by independent auditors.

VIII. — The making of bye-baws.

IX. — The making and using of official seals of the Company.

X. — The constitution and regulation of Committees of Local Boards of Management.

XI. — The making and execution of supplementary Deeds of Settlement.

XII. — The winding-up (in case of need) of the Company's affairs.

XIII. — Any other matters usual or proper to be provided for in respect of a Chartered Company.

26. The deed of Settlement shall, before the execution thereof, be submitted to and approved by the Lords of our Council, and a certificate of their approval thereof, signed by the Clerk of our Council, shall be endorsed on this, our Charter, and be conclusive evidence of such approval, and on the Deed of Settlement, and such Deed of Settlement shall take effect from the date of such approval, and shall be binding upon the Company, officers, and servants, and for all other purposes whatsoever.

27. The provisions of the Deed of Settlement or of any supplementary Deed for the time being in force, may be from time to time repealed, varied, or added to by a supplementary Deed, made and executed in such manner as the Deed of Settlement prescribes. Provided that the provisions of any such Deed relative to the official Director shall not be repealed, varied, or added to without the express approval of our Secretary of State.

28. The Members of the Company shall be individually liable for the debts, contracts, engagements, and liabilities of the Company to the extent only of the amount, if any, for the time being unpaid, on the shares held by them respectively.

29. Until such Deed of Settlement as aforesaid takes effect the said James, Duke of Abercorn, shall be the President; the said Alexander William George, Duke of Fife, shall be Vice-President; and the said Edric Frederick, Lord Gifford, Cecil John Rhodes, Alfred Beit, Albert Henry George Grey, and George Cawston shall be the Directors of the Company; and may on behalf of the Company do all things necessary or proper to be done under this, our Charter, by or on behalf of the Company. Provided always that, notwithstanding anything contained in the Deed of Settlement of the Company, the said James, Duke of Abercorn, Alexander William George, Duke of Fife, and Albert Henry George Grey, shall not be subject to retire from office in accordance with its provisions, but shall be and remain Directors of the Company until death, incapacity to act, or resignation, as the case may be.

30. And we do further will, ordain, and declare that this, our Charter, shall be acknowledged by our Governors, and our naval and military officers, and our Consuls, and our other officers in our colonies and possessions, and on the high seas, and elsewhere, and they shall severally give full force and effect to this our Charter, and shall recognise and be in all things aiding to the Company and its officers.

31. And we do further will, ordain and declare that this our Charter shall be taken, construed, and adjudged in the most favourable and beneficial sense for, and to the best advantage of, the Company, as well in our Courts in our United Kingdom, and in our Courts in our Colonies or possessions, and in our Courts in foreign countries or elsewhere, notwithstanding that there may appear to be in this our Charter any nonrecital, mis-recital, uncertainty, or imperfection.

32. And we do further will, ordain, and declare that this our Charter shall subsist and continue valid, notwithstanding any lawful change in the name of the Company or in the Deed of Settlement thereof, such change being made with the previous approval of our Secretary of State, signified under his hand.

33. And we do further will, ordain, and declare that it shall be lawful for us, our heirs, and successors, and we do hereby expressly reserve to ourselves, our heirs, and successors, the right and power by writing, under the Great Seal of the United Kingdom, at the end of twenty-five years from the date of this our Charter, and at the end of every succeeding period of ten years, to add to, alter, or repeal any of the provisions of this our Charter, or to enact other provisions in substitution for or in addition to any of its existing provisions: Provided

that the right and power thus reserved shall be exercised only in relation to so much of this our Charter as relates to administrative and public matters. And we do further expressly reserve to ourselves, our heirs, and successors, the right to take over any buildings or works belonging to the Company, and used exclusively or mainly for administrative or public purposes, on payment to the Company of such reasonable compensation as may be agreed, or as failing agreement may be settled by the Commissioners of our Treasury. And we do further appoint, direct, and declare, that any such writing, under the said Great Seal, shall have full effect, and be binding upon the Company, its members, officers, and servants, and all other persons, and shall be of the same force, effect, and validity, as if its provisions had been part of and contained in these presents.

34. Provided always, and we do further declare, that nothing in this our Charter shall be deemed or taken in anywise to limit or restrict the exercise of any of our rights or powers with reference to the protection of any territories or with reference to the government thereof, should we see fit to include the same within our dominions.

35. And we do, lastly, will, ordain, and declare, without prejudice to any Power, to repeal this our Charter, by law belonging to us, our heirs, and successors, or to any of our Courts, Ministers, or officers, independently of this present declaration and reservation, that in case, at any time, it is made to appear to us, in our Council, that the Company has substantially failed to observe and conform to the provisions of this our Charter, or that the Company is not exercising its powers under the concessions, agreements, grants, and treaties aforesaid, so as to advance the interests which the Petitioners have represented to us to be likely to be advanced by the grant of this our Charter, it shall be lawful for us, our heirs, and successors, and we do hereby expressly reserve and take to ourselves, our heirs, and successors, the right and power, by writing, under the Great Seal of our United Kingdom, to revoke this our Charter, and to revoke and annul the privileges, powers, and rights hereby granted to the Company.

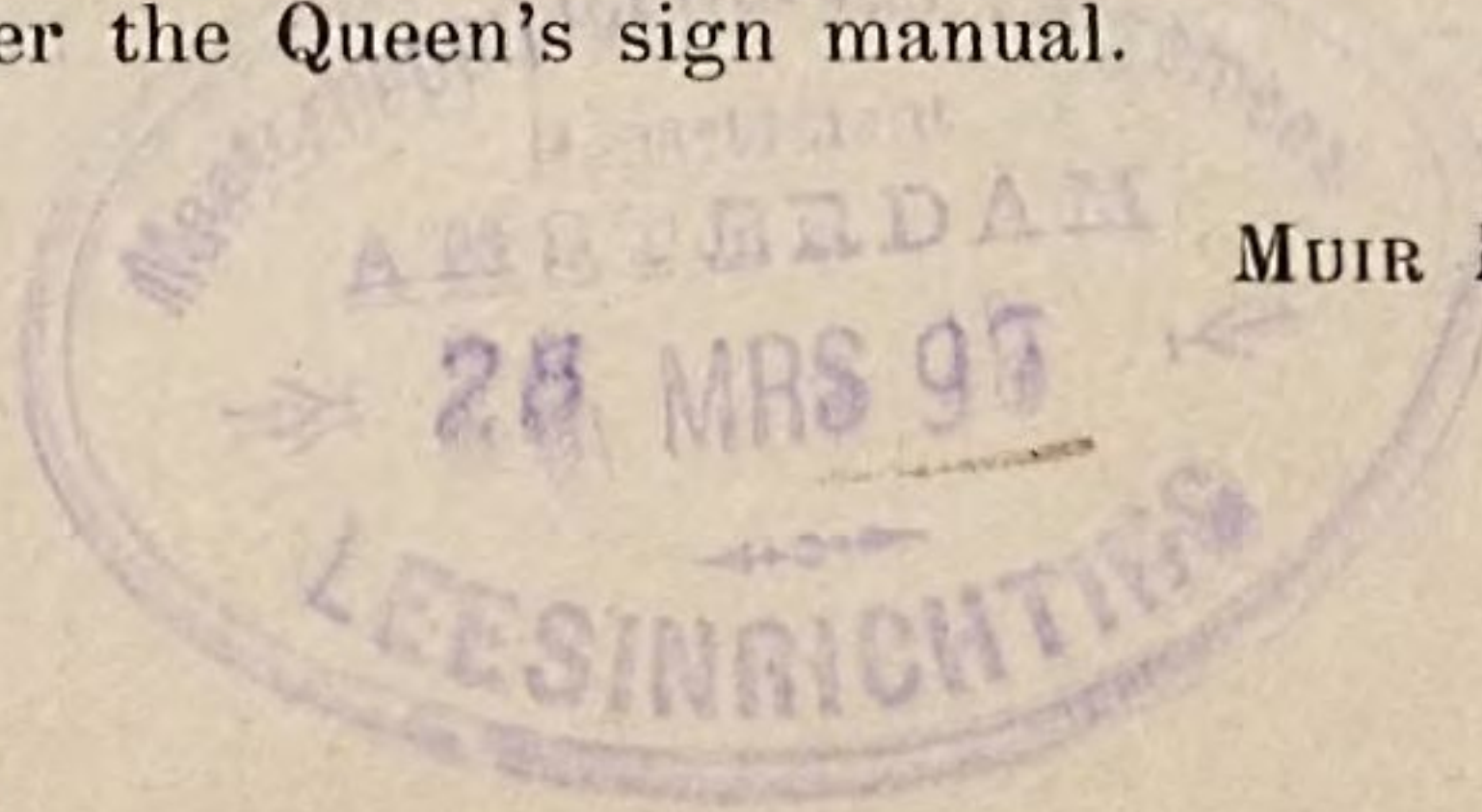
In witness whereof we have caused these our letters to be made patent.

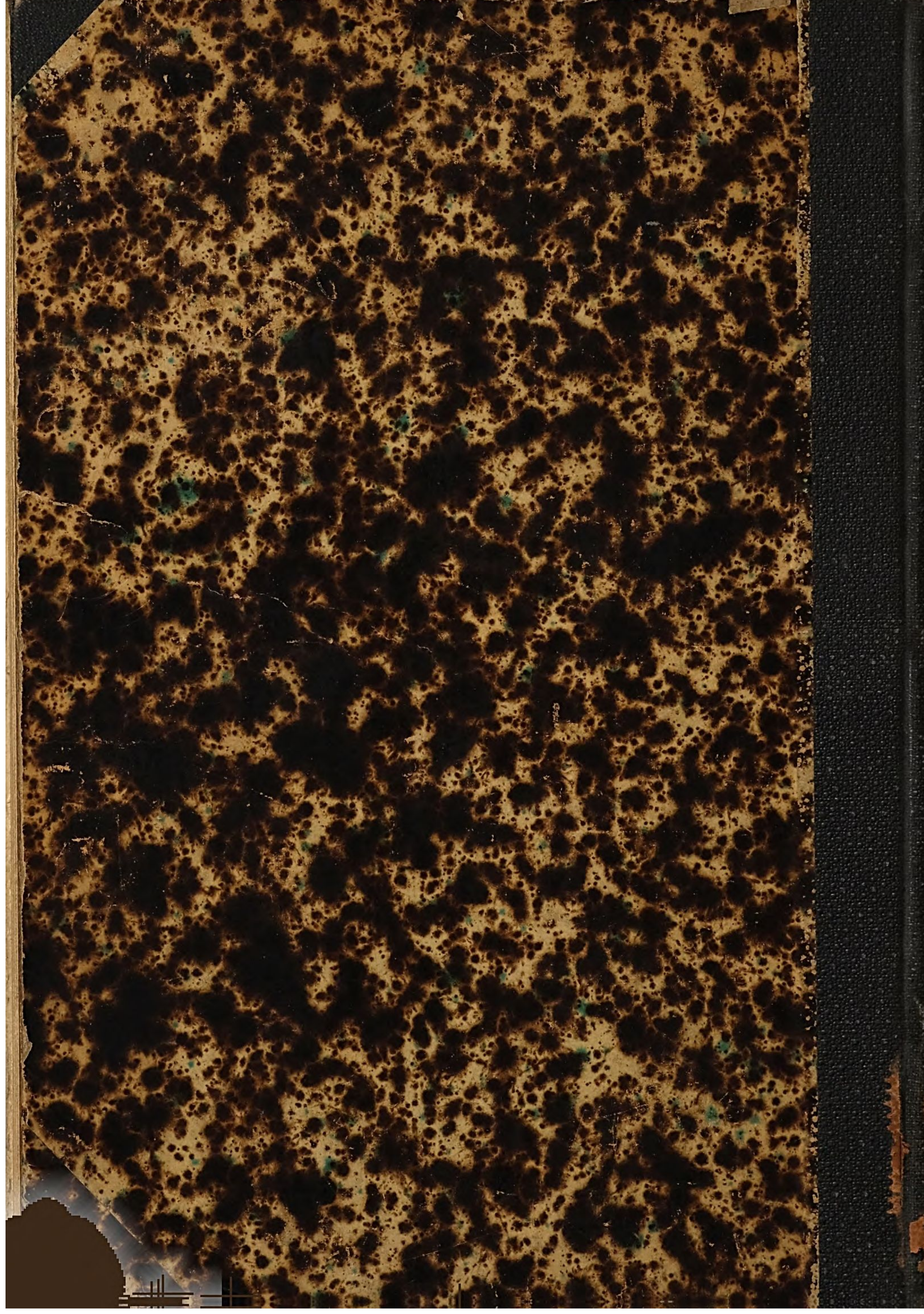
Witness ourself at Westminster, the 29th day of October, in the fifty-third year of our reign. (1889).

By warrant under the Queen's sign manual.

MUIR MACKENZIE.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

Müller, Hendrick Pieter Nicolaas

De zuid-afrikaansche Republiek en Rhodesia

's-Gravenhage 1896

H.afr. 8067

urn:nbn:de:bvb:12-bsb11809293-4